

SIGNUM

SUOMEN TIETEELLINEN KIRJASTOSEURA

KINE 2022
Avoin tieto ja tiede
mahdollisuutena

**INFORMAATIOTUTKIMUS
OULUSSA**

Informaatiolukutaito ja muut lukutaidot
vahvasti mukana opetuksessa ja tutkimuksessa

**EUROOPPALAISET
YLIOPISTOVERKOSTOT**

Kuulumisia STI 2022 -konferenssista ja
Madridin yliopistokirjastoista

POST PANDEMIA
Tieteelliset kirjastot pandemian
jälkeen

Julkaisija

Suomen tieteellinen kirjastoseura
(STKS)
stks.fi

Signum verkossa

<http://journal.fi/signum>

Puheenjohtaja

Anne Lehto
Tiedekirjasto Tritonia
Vaasan yliopisto
anne.lehto@tritonია.fi
Puh. 029 449 8500

Sihteeri

Tuula Hurskainen
Suomen ympäristökeskus /
Tietopalvelu
PL 140, 00251 Helsinki
tuula.hurskainen@syke.fi
Puh. 0295 251 191, 0400 148 862

Signumin päätoimittaja

Mika Holopainen
mika.holopainen@helsinki.fi

Toimitussihteeri

Minna Marjamaa
minna.marjamaa@laurea.fi

Kannet, ulkoasu ja taitto

Petri Fills
mail@petrills.com

Paino

Grano Oy
ISSN 0355-0036
eISSN 2242-9468

SIGNUM

4/2022

Tässä numerossa

Työ ja työyhteisöt muutoksessa – entä työn merkityksellisyys?.....	3
Tieteelliset kirjastot pandemian jälkeen: poikkeusaika kiihdytti työn muutosta.....	4
Avoin tieto ja tiede mahdollisuutena – missä haluamme olla vuonna 2030.....	14
Avoimuuden perusasiat uudestaan esille: Theseus on yhteistyön taidonnäyte.....	22
Lukutaitojen tutkimusta ja monenlaista muuta – katsaus informaatiotutkimuksen opetukseen ja tutkimukseen Oulun yliopistossa.....	27
Katsaus vuoden 2022 opinnäytteisiin yliopistoissa.....	31
Tutkimuksen tuki yhdistää kirjastoja Euroopan reunalta toiselle.....	33
Avoimesti ja värikkäästi verkossa – Signumin vuosi 2022.....	37
Data ylittää organisaatorajat.....	41
Uutisia lyhyesti.....	43

SUOMEN TIEDELLINEN KIRJASTOSEURA

FINLANDS VETENSKAPLIGA BIBLIOTEKSSAMFUND THE FINNISH RESEARCH LIBRARY ASSOCIATION

TYÖ JA TYÖYHTEISÖT MUUTOKSESSA – ENTÄ TYÖN MERKITYKSELISYYS?

Olemme viime vuosina tottuneet vastaamaan kyselyihin etä- tai monipaikkatyön aiheuttamista muutoksista sekä niiden tuottamista eduista ja haitoista. Työyhteisöissä keskustelua käydään usein lähinnä konkreettista työtapaohin, -tiloihin ja -välineisiin liittyvistä muutoksista tai muutossuunnitelmista. Näiden pohdintojen varjoon voi jäädä vaikeampia kysymyksiä, joista yksi tärkeimpiä on työn merkityksellisuuden kokemus ja sen mahdollinen heikentyminen muutosten keskellä.

Catherine Bailey ja Adrian Madden ovat artikkelissaan *What Makes work meaningful – Or meaningless* (2016) kuvanneet kiinnostavasti merkityksellisuuden kokemukseen liittyviä eri elementtejä. Bailey ja Maddenin mukaan merkityksellisyys on kombinaatio, joka muodostuu organisaation tavoitteiden ja arvojen, työtehtävien ja -roolien sekä vuorovaikutuksen tuottamasta merkityksellisyydestä.

Tärkeänä lähtökohtana ovat Bailey ja Maddenin mukaan organisaatiossa selkeästi sanoitetut tavoitteet ja arvot, jotka ovat aitoja ja todellisia. Työtehtäviin ja rooleihin liittyvä merkityksellisyys syntyy, kun jokaisen työntekijän panos linkitetään organisaation laajempiin tavoitteisiin ja samalla tehdään ymmärrettäväksi, kuinka jokainen omassa työroolissaan voi vai-

kuttaa yhteisten tavoitteiden edistämiseen. Vuorovaikutukseen kytkeytyvä merkityksellisyys puolestaan syntyy, kun työntekijät ovat yhteydessä työstä hyötyviin asiakkaisiin ja omassa työyhteisössä vuorovaikutus on kannustavaa ja positiivista.

Edellä kuvattuja merkityksellisuuden elementtejä on hyvä pohtia uudestaan nyt, kun työ ja työyhteisöt ovat muutaman viime vuoden aikana muovautuneet – tai muovautumassa – monin tavoin uudenaikaisiksi.

*****

Viime vuosien muutoksia tieteellisissä kirjastoissa kuvataan tarkemmin tämän lehden yhteisartikkelissa, johon osallistui yhdeksän henkilöä yliopisto- ja amk-kirjastoista. Toinen laaja yhteisartikkeli tarjoaa eri kirjastosektoreihin liittyviä näkemyksiä avoimen tiedon ja tieteen tavoitteista ja mahdollisuuksista vuoteen 2030 mennessä – artikkeli pohjautuu kirjastonjohtajien KINE-päivillä pidettyihin esityksiin ja paneelikeskusteluun.

Signumin numeroiden 1–3/2022 sisältöjä voit palauttaa mieleen tämän numeron vuosikatsausartikkelista – ja aiempien numeroiden artikkeleihin voit aina palata Signumin verkkosivujen arkistossa. Antoisia lukuhetkiä Signumin parissa!

Mika Holopainen

Hanna Lahtinen, Minna Marjamaa, Tanja Vienonen,
Soile Manninen, Minna Suikka, Tuulevi Ovaska,
Mikko Meriläinen, Marja Kuittinen ja Tomi Rosti

Tieteelliset kirjastot pandemian jälkeen: poikkeusaika kiihdytti työn muutosta

Koronaviruspandemia hiipuu ja vähitellen voidaan puhua pandemian jälkeisestä ajasta. Tieteellisten kirjastojen tilanne on erilainen kuin kaksi vuotta sitten. Nyt on aika luoda katsaus siihen, mitä oikeastaan tapahtui, ja pohtia vaikutusten kauaskantoisuutta. Tässä artikkelissa kirjastolaiset – kevään 2020 Signumin koronakirjeenvaihtajat – jatkavat koronaraportointia omista kirjastoistaan ja analysoivat mennyttä poikkeusaikaa.

Pandemian aikaista muutosta arvioitiin neljässä tieteellisessä kirjastossa samojen näkökulmien kautta. Kirjoittajien teksteistä piirretty nopeasti kuva samansuuntaisista muutoksista, paikallisine erityispiirteineen. Tarkastelun kohteita olivat: 1) e-aineistojen käyttö ja painetut aineistot 2) kävijämäärän muutos 3) koulutukset ja ohjaus 4) asiakaspalautte 5) työn muutos ja vaikutus yhteisöön. Artikkelit on jatkoa Signumin 2/2020 pandemia-artikkelille.

Muutosten aika (Itä-Suomen yliopisto)

Vaikutus kokoelmatyöhön

Koronapandemia nopeutti siirtymää sähköisten tietoaineistojen käyttöön. Esimerkkinä toimii e-kirjapalvelu Ellibs, jonka tarjonnasta Itä-Suomen yliopiston kirjasto on hankkinut pääasiassa kotimaista kurssikirjallisuutta.

Ensimmäisenä koronavuonna 2020 Ellibsin e-kirjojen lainaaminen lähes kaksinkertaistui Itä-Suomen yliopistossa. Vuonna 2019 lainauskertoja oli 21 214 (nimekkeitä 606), vuonna 2020 jo 40 886 (nimekkeitä 731). Toisena koronavuonna 2021 kasvu hidastui: lainauskertoja oli 45 795 (nimekkeitä 812). Vuonna 2022 kasvu näyttää suorastaan taittuneen: Syyskuun loppuun mennessä Ellibs-kirjojen lainauskertoja oli kertynyt 30 354, kun edellisenä vuonna oltiin samana ajankohtana lukemassa 30 436.

Tämä ei kuitenkaan kerro siitä, että kampuksille palanneet opiskelijat olisivat tarttuneet mieluummin painettuihin kurssikirjoihin. Painettuja kurssikirjoja lainattiin Itä-Suomen yliopistossa tammikuusta syyskuuhun 2021 yhteensä 18 791 kertaa, vuonna 2022 vastaavana ajanjaksona vain 16 717 kertaa.

Itä-Suomen yliopiston kirjasto on

hankkinut koronapandemian aikana myös ulkomaisten kustantajien e-kurs-sikirjoja entistä useammilta alustoilta, monessa tapauksessa vuositulauksina.

Asiakaspalvelu

Korona-aika aiheutti asiakaspalveluihin lähinnä tilapäisiä, Itä-Suomen yliopiston turvallisuusohjeiden mukaisia muutoksia. Näkyvin muutos oli koko yliopiston tilojen sulkeminen, jolloin kirjasto pystyi palvelemaan ainoastaan verkossa. Tässä vaiheessa chat laajennettiin palvelemaan asiakkaita kello 8–16; lisäystä tuli tunti sekä alkuun että loppuun. Toukokuussa 2020 kirjasto aloitti asiakkaiden pyynnöstä kirjapussipalvelun yliopistolaisille. Palvelu ei ollut kenenkään mielestä erityisen toimiva, mutta se oli ainoa vaihtoehto palvelulla fyysistä aineistoa tarvitsevia asiakkaita. Syksyllä 2020 kirjastot avattiin. Terveysturvallisuuden vuoksi vähennettiin asiakastietokoneita ja lukupaikkoja sekä pidettiin suljettuina Joensuun 24/7-tila ja ryhmätyötilat.

Korona-aikaan osuivat kampuskirjastojen isot remontit, jotka omalta osaltaan vaikuttivat sekä palveluihin että aukioloaikoihin. Remonttien myötä Kuopioonkin saatiin kauan kaivatut 24/7-tilat, jotka mahdollistavat asiakkaille laajan omatoimiajan. Tällä hetkellä suojapleksit ja käsidesi asiakaspalvelupisteissä ovat enää ainoa muistutus pandemian vaikutuksista. Korona-aikana palveluajat ovat muuttuneet jonkin verran, mutta se ei johdu pandemiasta, vaan on asteittaisen kehityksen tulosta: asiakkaat ovat oma-

toimisia ja 24/7-tilat hyvin toimivia.

Informaatiotaitojen opetus

Paluu korona-aikaa edeltäviin opetuksen ja ohjauksen tapoihin oli mahdotonta jo siksi, että henkilökunnassa on tapahtunut muutoksia pandemiavuosina. Uudet työntekijät ovat opettaneet tai ohjanneet informaatiotaitoja vain uusilla tavoilla. Pidempään töissä olleista harva on palannut täysin entiseen. Opetuksesta ja ohjauksesta on tullut entistä monimuotoisempaa.

Kahdestatoista opettajasta neljän opetus oli ennen pandemiaa pääasiassa lähiopetusta; heistä kaksi on palannut lähiopetukseen ja kaksi opettaa nyt enimmäkseen etänä. Kuusi opetti jo ennen pandemiaa enimmäkseen tai kokonaan etänä. Yhden opetus oli ennen pandemiaa monimuoto-opetusta. Yhden opettajan monimuotoinen opintopisteopetus on palannut kontaktiopetuksen osalta lähiopetukseen oppiaineiden toivomuksesta, mutta muu opetus painottuu etäopetukseen päinvastoin kuin ennen korona-aikaa.

Tiedonhaun ohjauksen kohdalla paluuta entiseen ei ole tapahtunut lainkaan. Yhdestätoista tiedonhaun taitojen ohjaajasta kuusi ohjasi ennen pandemiaa pääasiassa paikan päällä kirjastossa, mutta nyt enimmäkseen etäyhteyksin, ja viisi ohjasi jo ennestään enimmäkseen tai kokonaan etänä.

Uudet työntekijät ovat opettaneet tai ohjanneet informaatiotaitoja vain uusilla tavoilla. Pidempään töissä olleista harva on palannut täysin entiseen.

Yhteisöllisyys

Kirjasto tilana mahdollisti jo ennen koronaa yhteisöllisiä ja satunnaisia kohtaamisia, joten tältä osin toimintakulttuuriin ei tullut muutosta. Pandemiatilanteen alueellinen vaihtelu kuitenkin mahdollisti jo pandemian aikana paikallisesti erilaisia toimintatapoja. Itä-Suomen yliopiston kirjastoa kiiteltiin lyhyeksi jääneistä sulkuajoista. Tietohuollon näkökulmasta aineiston lainaaminen ja käyttö mahdollistui helposti molemmilta kampuksilta myös kauempaa tuleville opettajille, jotka eivät välttämättä kotipaikkakunnallaan päässeet aineistoihin käsiksi kirjastojen ollessa suljettuna.

Itä-Suomen yliopiston etätyöohjetta päivitettiin pandemian jälkeen, kun pandemian aikaisia työtapoja haluttiin sisällyttää ohjeeseen. Pääasialliseksi toimintatavaksi tuli etä- ja lähityöskentelyn yhdistäminen niin sanotuksi monipaikkatyöksi.

Itä-Suomen yliopiston kirjastossa asioita tehtiin jo ennen pandemiaa etävälineillä. Siksi pakolliset kampuspäivät yhteisöllisyyden nimissä herättivät hämmentynyttä keskustelua; kampuspäiviä ei koettu välttämättä mielekkäiksi, vaikka toisenlaisiakin mielipiteitä tuli esiin. Yhteisöllisyys on työhyvinvoinnille oleellista ja pandemia herätti pohtimaan, miten sitä voidaan toteuttaa myös monipaikkatyössä: kuinka tehdä asioita yhdessä ja saada aikaan osallisuuden kokemus.

TUULEVI OVASKA
MIKKO MERILÄINEN
MARJA KUITTINEN
TOMI ROSTI

Remonttiin menivät tilat, tavat ja työnkuvat (Helsingin yliopiston kirjasto)

Kävijämäärien muutos

Pandemian aikana muuttuviin poikkeusjärjestelyihin totuttiin kuin vuodenaikojen vaihteluun. Yliopistolaiset pystyivät noutamaan koko poikkeusajan varaamaansa aineistoa pääkirjastosta Kaisa-talosta, vaikkakin jokaisen neljän kampuskirjaston itseopiskelutilat pysyivät kiinni lähes kevätlukukauden 2021 loppuun asti. Lokakuussa 2021 Viikin kampuskirjasto ja Helsingin kaupunginkirjaston Viikin kirjasto avasivat ovensa uudistettuina yleisölle.

Kirjasto siirtyi kesällä 2020 Voyagerista Almaan. Henkilökunta opetteli pandemian aikana uuden kirjastojärjestelmän käyttöä ja harjoitteli verkkoon siirtyneen kirjastoarjen pyörittämistä. Kirjaston asiakkaat lainaavat, palauttavat ja varaavat aineistoa valtaosin itsepalveluna. Syyslukukauden 2021 alussa Helsingin yliopiston opiskelijoille tuli mahdollisuus ottaa käyttöön Helka-kortti digitaalisesti yliopiston opiskelijaportalissa, mikä on vähentänyt uuden kirjastokortin hakijoiden jonoja asiakaspalvelutiskillä.

Fyysisten käyntien määrä on lähtenyt nousuun maltillisesti, ja syyskuussa 2022 kirjaston kuukausittainen kävijämäärä ylitti sadantuhannen rajapyykin, mikä voidaan nähdä merkinä palautumisen suunnasta. Matkaa aiempiin lähes kahden miljoonan vuosittaisiin kävijälukuihin edelleen on.

E-aineistojen käyttö ja painetut aineistot

Painettujen aineistojen lainausluvut olivat laskeneet tasaisesti vuodesta 2015 vuoteen 2019. Pandemian vaikutuksesta lainausmäärät romahtivat. Vaikka pientä nousua on havaittavissa, 2010-luvun lainausmääriin tuskin enää päästään. Vastaavasti kirjavarausten määrä on kasvanut 17% verrattuna vuoteen 2019, koska pandemian aikana asiakkaat ovat voineet varata myös paikalla olevaa aineistoa. Kirjasto on painottanut e-aineistoja hankinnoissaan jo pitkään, mutta todellinen siirtyminen e-kirjastoon on tapahtunut kahden viime vuoden aikana. Selkeimmin kasvu näkyy kurssikirjapalveluiden käytössä. E-aineisto mukautuu monipaikkatyöskentelyyn painettua paremmin.

Kirjaston koulutukset ja ohjaus

Pandemian pitkittyessä opiskelijoiden jaksamisesta kantautui yhä enemmän huolta. Opiskelijat kaipasivat kampukselle ja kirjastoon. Syksyllä 2022 yliopisto palasi lähiopetukseen ja opiskelijat kampukselle, vaikkakin opetus on edelleen tarjolla myös verkon välityksellä.

Tiedonhankinnan opetukselle ja ohjaukselle etätoteutustavat ovat luoneet uusia mahdollisuuksia. Esimerkiksi kirjaston verkkokurssit skaalautuvat isoille joukoille ja webinaareissa on enemmän osallistujia kuin mitä lähikursseilla saapuisi kampukselle. Kirjaston tiedonhankinnan neuvonta on siirtynyt verkkoon. Pandemia sysäsi

kehittämään uusia verkkopedagogiikan käytänteitä, kun etäopetus ja -palvelut lisääntyivät. Edelleen on silti tarpeen myös mahdollisuus lähitapaamisiin.

Pandemianjälkeisessä hybridimaailmassa opiskelijat kysyvät, mistä löytyy kampukselta tila, josta käsin voi osallistua etäopetukseen. Kirjaston asiakkaat ovat entistä tottuneempia asioimaan ja osallistumaan verkossa, mutta samalla kasvaa myös käyttäjien vaatimustaso siitä, mitä palveluilta odotetaan.

Asiakaspalaute ja palvelujen kehittäminen

Kävijälukujen lisäksi on kiinnostavaa seurata, mitä kävijät tekevät kirjaston tiloissa. Kasvavatko lainaukset vai tulevatko asiakkaat kirjastoon työskentelytilojen takia? Helsingin yliopistossa on käynnissä laajempi opiskelutiloihin liittyvä muutosprojekti, ja kirjasto on siinä aktiivisesti mukana.

Tulevaisuudessa voi olla luvassa iso myllerrys kirjaston toiminnassa työntekijöiden kannalta, koska asiakaspalvelusta iso osa on siirtynyt verkkoon. Kirjasto tarvitsee keskustelua asiakaspalvelunsa määrittämisestä: mikä kaikki on asiakaspalvelua ja miten sitä mitataan? Asiakaspalvelu ulottuu myös verkkomaailmaan ja kampusten käytäville. Asiakkaiden kysymyksiin vastataan perinteisten kanavien lisäksi myös tapahtumissa, koulutuksissa ja sosiaalisessa mediassa.

Vuoden 2020 kirjaston asiakaskyselyssä korostui e-aineistojen käyttö ja

palveluiden käytettävyys. Uusitun kirjastojärjestelmän outoudet herättivät tuoreeltaan monia kysymyksiä. Kahden edellisen vuoden aikana myös äänikirjojen kysyntä on kasvanut. Kirjasto teki asiasta selvityksen, jonka lopputulos oli, että vielä täytyy odottaa muutoksia yliopistossa käytettävän kirjallisuuden kustantajilta. Pienimuotoisia koekäyttöjä on ollut esimerkiksi kurssikirjojen osalta, ja lisää on toivottavasti tulossa.

Monipaikkatyö ja sen vaikutus työyhteisöön

Poikkeusolojen pitkittyessä virtuaalisuuden rajat tulivat vastaan, kun etätyö alkoi tuntua laimealta korvikkeelta käytäväkeskusteluille ja kahvihuonekuulumisille. Vuonna 2022 kampukselle on päästy jo palaamaan tai ainakin toimistolla käyminen on tullut takaisin osaksi rutiinia. Työyhteisö on päässyt kehittämään uusia toimintatapoja sujuvaan monipaikkatyöhön.

Kaisa-talossa on käynnissä vuosina 2022–2023 henkilöstötilojen remointi, eikä nimettyä työpistettä toimistolla jatkossa välttämättä enää ole. Tilauudistuksia on suunniteltu yhdessä parin vuoden ajan. Syksyllä 2022 tiimit lähtevät pilotoimaan mahdollisia tilaratkaisuja, joista toimivimmat käytännöt siirtyvät toteutukseen vuoden 2023 aikana.

SOILE MANNINEN
MINNA SUIKKA

Matkalla pandemiasta uuteen normaaliin

(Turun yliopiston kirjasto)

E-aineistojen käyttö vs. painetut aineistot

Turun yliopiston kirjastossa on pyritty välttämään päällekkäisyyksiä painetuissa ja sähköisissä aineistoissa. Kurssikirjoissakin painettuja kappaleita hankitaan huomattavasti vähemmän, jos kirjasta löytyy sähköinen versio. Kirjastossa vuonna 2020 tehty kirjastojärjestelmän vaihto saattoi osaltaan lisätä sähköisten aineistojen käyttöongelmista ilmoittamista yhdessä samaan aikaan osuneen pandemian alun kanssa. Hankintapyynnöissä muutosta on voinut tapahtua jonkin verran e-kirjojen suuntaan joissakin tiedekunnissa, esimerkiksi kasvatustieteellisessä tiedekunnassa.

Kävijämäärien muutos

Ennen pandemiaa kirjaston ovi kävi tasaisesti yli 400 000 kävijän vuosivauhtia. Pandemian aikana käytössä oli vain varausten nouto yhdestä kirjastoyksiköstä, joten kävijätilastoja tästä ei juuri kertynyt. Syksyllä 2021 kirjastot avautuivat rajatuilla audioloajoilla ja kävijämäärillä. Asiakkaita kehoitettiin käymään kirjastossa vain pikaisesti lainaamassa ja palauttamassa kirjoja, pitkäkestoisempaa opiskelua tiloissa ei suositeltu. Kävijöitä oli kirjastojen avauduttua noin puolet vähemmän kuin ennen pandemiaa myös helmikuun 2022 jälkeen, jolloin käyt-

törajoitukset poistuivat.

Helmikuussa 2022 kirjasto aukesi yliopiston ulkopuolisille asiakkaille. Vaikutus asiakasmäärään ei ollut välitön, mutta syksyllä uusien opiskelijoiden aloittaessa asiakkaita on ollut selvästi enemmän kuin keväällä. Vuoden 2022 syyskuun lukemat ovat jo lähempänä aiempia vuosia, minkä huomasi myös konkreettisesti kirjaston asiakaspalvelussa. Oli mukava nähdä, miten opiskelijat ottivat kirjaston tilat käyttöönsä yhtä innokkaasti kuin ennen pandemiaa.

Turun yliopiston kirjastossa on kuusi kirjastoyksikköä, joissa opiskelijat ja muut asiakkaat voivat pistäytyä tai jäädä tekemään ryhmätöitä tai lukemaan lukupaikoille. Pandemian jälkeen saattaa olla nähtävissä muutosta asiakkaiden toimintatavoissa verrattuna pandemiaa edeltävään aikaan. Asiakaspalvelua tekevien mukaan on tapahtunut muutosta aikaisempaa omatoimisempaan suuntaan. Vaikka kävijämäärät ovat palanneet, jos nyt eivät aivan ennalleen, asiakaspalvelusteella saattaa silti olla toisinaan hiljaista.

Asiakas- ja tietopalvelu

Asiakaspalvelussa on huomattu asiakkaiden muuttunut toiminta. Turun yliopistossa suurin osa kirjastolaisista tekee asiakaspalveluvuoroja.

Monet kommentoivat, että vaikka asiakkaat käyvät harvemmin asiakaspalvelussa kysymässä, ne jotka kysyvät vaikuttavat aiempaa epätietoisemmita peruskirjastoasioissa. Ymmärrettävästi kirjastonkäyttö on voinut unohtua pandemiavuosien aikana, minkä vuoksi yksinkertaisia asioita on tänä syksynä kysytty enemmän. Lisäksi opiskelijat etsivät aiempaa useammin rauhallisia paikkoja, joissa osallistua etäluentoihin. Monet opiskelijat kokoontuvat myös kirjaston ryhmätötiloihin kuuntelemaan yhdessä etäluentoja. Vetäytymistilojen tarve vaikuttaa selvästi suuremmalta pandemiaa edeltävään aikaan verrattuna.

Kirjaston virtuaalichattiin ja palvelupostiin tulleiden viestien määrässä ei näy suurta eroa. Vaikuttaa siltä, että asiakkaat tavoitetaan verkon välityksellä yhtä lailla pandemiasta riippumatta. Asiakasviestejä tulee kirjaston palvelupostiin 8 000–9 000 vuosittain. Yleisessä asiakaspalautteessakaan ei näy suuria muutoksia poikkeusajan ja normaalin toiminnan välillä. Kirjastojen sulkemisesta ei tullut valituksia, vaan pikemminkin kiitosta siitä, että kirjoja

sai edelleen lainattua yliopistojen tilojen sulusta huolimatta.

Yleisen asiakaspalvelun lisäksi kirjaston tietopalvelua tarjotaan Turun yliopistossa sähköpostitse tietopalvelupostin kautta. Palvelupostiin tulleiden viestien määrässä havaittiin huomattavaa kasvua pandemian aikana, eikä vauhti ole juuri hidastunut kirjaston avautumisen jälkeen. Tammi-kuun alusta artikkelin kirjoitushetkeen (1. 1. – 12. 11.) vastattujen tietopalvelutikettien määrässä päästään tänä vuonna lähes samoihin lukuihin kuin pandemian alkuvuonna 2020 (641 vs. 703). Samana aikana vuonna 2021 asiakkaiden tiedonhaun ja aineistoon pääsyn ongelmia ratkottiin yhteensä 845 viestin verran. Tietopalveluviestien määrä on noin kaksinkertaistunut pandemiaa edeltävästä ajasta, jolloin tikettejä tuli vuosittain 400–500 kappaletta.

Koulutukset ja ohjaus

Kirjaston tiedonhankinnan, viitteidenhallinnan, avoimen tieteen ja datanhallinnan opetus ja opastus ei tauonnut pandemian aikanakaan, vaan se siirrettiin verkkoalustoille, etäopetuksiksi Zoomiin tai Moodle-verkkokurssialustalle. Valtaosa opetuksista tarjotaan jatkossakin osittain itseopiskeluna tai etäopetuksena verkossa. Osa opetuksista palasi lähiopetukseen oppiaineiden toiveesta, kun se oli mahdollista. Toiset, laajemmat kurssit on jo aiemmin muutettu verkko-opetuksiksi, joten ne jatkuivat pandemian aikana keskeytyksettä lähes samansisältöisinä.

Kirjaston opetuksissa on havaittu muutosta aiempaa aktiivisempaan osallistumiseen. Opiskelijat kysyvät, keskustelevat ja kommentoivat hanakammin opetuksen aikana.

Kirjaston opetuksissa on havaittu muutosta aiempaa aktiivisempaan osallistumiseen. Opiskelijat kysyvät, keskustelevat ja kommentoivat hanakammin opetuksen aikana, jopa niin että puhetta on välillä ollut vaikea saada katkeamaan, vaikka ennen pandemiaa he saattoivat osallistua opetukseen lähinnä kuuntelijoina. Kirjaston opetuksesta on saatu aina kiittävää palautetta opetusformaattista ja pandemian ajan poikkeusjärjestelyistä huolimatta. Palaute opetuksesta ei ole juuri muuttunut viime vuosina, sillä samat asiat nousevat kerta toisensa jälkeen esiin: perusopiskelijoille tiedonhankinnan opetus tulee opinnoissa joko liian aikaisin tai liian myöhään, toisten mielestä etäopetus on parempi kuin lähiopetus ja päinvastoin, ja jatko-opiskelijoille järjestetyt tiedonhaun ja datanhallinnan kurssit saavat järjestelmällisesti kiittävää palautetta.

Työn tekemisen muutos pandemian jälkeen

Ennen mahdottomana pidetty etätyö on pandemian jälkeen jäänyt py-

vastata oikea-aikaisesti ja riittävällä vo-lyymilla painetun aineiston ja e-aineis-ton käyttötarpeisiin.

E-aineistojen käyttö on kasvanut vuodesta 2019 vuoteen 2021 huomatavasti: e-lehtien käyttö on kasvanut reilut 100 %, hakuteosten käyttö yli 200 % ja Ellibs-kirjojen käyttö lähes 300 %. Ellibsin kirjojen kysyntä on lisännyt myös hankintamääriä. Tilas-tot ovat vuoden 2022 osalta vielä va-jaat, mutta alustavien tietojen mukaan käyttö asettunee edellisen vuoden ta-solle, eli suurin kasvu jäänee vuosille 2020 ja 2021.

Koulutus ja ohjaus verkkoon

Ohjaustoiminta siirtyi kokonaan verk-koon pandemian alettua. Verkko mah-dollisti ohjausajan riippumattomuuden kampuksesta, jolloin tietoasiantuntijoi-den voimavaroja kyettiin suunnittelemaan joustavammin ja kuormitusta tasoittaen. Varausten hallinnoimisek-si otettiin käyttöön Microsoftin Boo-king-sovellus, jonka avulla opiskelijat ja henkilöstö voivat varata vapaita oh-jausaikoja.

Ohjauksen sisältöä laajennettiin kattamaan avoimen oppimisen sekä julkaisemisen ja aineistohallinnan ky-symyksiin. Laajemman ohjaustoimin-nan takia rakennettiin uusi ohjauksen kuvaus, jossa hahmotettiin ohjauksen tavoitteiden ja toteutusten kokonai-suutta. Ohjauksen kokemuksia alettiin jakaa säännöllisesti palaverissa, joihin kutsutaan vierailijoita Laurean eri toi-minnoista avaamaan kiinnostavia nä-kökulmia ohjaustoimintaan.

Ohjausten tueksi tuotettiin uusia ja

päivitettiin vanhoja ohjausmateriaale-ja, jotka toimivat myös omatoimisen opiskelun tukena. Tiedotusta palveluis-ta, ohjausmateriaaleista ja aineistoista lisättiin huomattavasti. Palvelujen löytäminen verkossa ei ole ollut yhtä helppoa, kuin kirjaston löytäminen kampuksella. Ohjaukseen käytettävä aika ja ohjattavien määrä onkin lähten-nyt kasvamaan toiminnan muutosten ja kehittämisen myötä, mikä on hyvä asia. Ohjaus mielletään keskeiseksi kir-jaston palveluksi, opiskelijan osaamista ja hyvinvointia tukevaksi ja siten vai-kuttavaksi toiminnaksi.

Asiakas- ja henkilöstöpalautteet: työn murros haastaa

Ammattikorkeakoulukirjastojen käyt-täjäkysely oli avoinna syys-lokakuun vaihteessa 2022. Alustavien tulosten perusteella e-aineistojen riittävyys, kampuskirjastoon pääsy, varausten nouta-aikojen pituus sekä tekniset han-kaluudet lainausautomaatin tai e-ai-neistojen osalta huolettivat kirjaston käyttäjiä. Tuloksissa oli havaittavissa vähäistä tyytyväisyyden laskua edelli-seen vuoden 2020 kyselyyn verrattuna, mutta käyttäjät olivat edelleen varsin tyytyväisiä palveluun. Kirjastosta saa-tu palvelu koettiin asiantuntevana ja ystävällisenä.

Pandemian aikana Laureassa to-teutettiin useita henkilöstökyselyjä. Viimeisin, koko organisaatiota kos-keva kysely toteutettiin lokakuussa, ja sen tulokset olivat koulutusalan ver-rokkiorganisaatioihin nähden keski-määräistä paremmat. Kyselyn mukaan

henkilöstön tärkein haaste on työn uudelleen muotoutuminen. Jo kauan ennen pandemiaa alkanut työn murros jatkuu edelleen ja siihen vaikuttavat muun muassa digitalisoituminen, työn tekemisen monipaikaistuminen, uusien työtehtävien muotoutuminen ja erilaiset tehostamistoimet.

Pandemia on toiminut muutosajurina ja kiihdyttänyt palvelujen kehittämistä, esimerkkinä ohjauksen siirtyminen verkkoon ja e-aineistojen hankinnan kasvu. Pandemian vaikutukset jäänevät kuitenkin vain siihen, että tuloillaan olevat muutokset tapahtuivat ennakoitua äkkinäisemmin, jolloin muutosten hyvä hallinta oli koetuksella. Pandemia on toisaalta kokonaisuutena vahvistanut tiimin resilienssiä ja varautumiskykyä erilaisiin tilanteisiin sekä tuonut esiin yhteisöllisyyden merkityksen aiempaa selkeämmin.

HANNA LAHTINEN
MINNA MARJAMAA

Kirjoittajat

SOILE MANNINEN
Helsingin Yliopisto
soile.manninen@helsinki.fi

MINNA SUIKKA
Helsingin Yliopisto
minna.suikka@helsinki.fi

MARJA KUITTINEN
Itä-Suomen yliopisto
marja.kuittinen@uef.fi

MIKKO MERILÄINEN
Itä-Suomen yliopisto
mikko.merilainen@uef.fi

TUULEVI OVASKA
Itä-Suomen yliopisto
tuulevi.ovaska@uef.fi

TOMI ROSTI
Itä-Suomen yliopisto
tomi.rosti@uef.fi

TANJA VIENONEN
Turun yliopisto
tanja.vienonen@utu.fi

HANNA LAHTINEN
Laurea-ammattikorkeakoulu
Hanna.Lahtinen@laurea.fi

MINNA MARJAMAA
Laurea-ammattikorkeakoulu
minna.marjamaa@laurea.fi

Kaisa Haapa-aho, Anne Kärki, Anne Lehto, Juha Manninen,
Susanna Nykyri ja Kimmo Tuominen

AVOIN TIETO JA TIEDE MAHDOLLISUUTENA – MISSÄ HALUAMME OLLA VUONNA 2030

Syyskuun puolivälissä Tampereelle kokoontui lähes 200 osallistujaa KINE 2022 -tapahtumaan. Päivät toivat yhteen niin kirjastosektorit kuin eri puolella Suomea toimivat kirjastotkin. Päivien teemaa *Kestävä ja avoin kirjasto* käsiteltiin rohkeasti huippuasiantuntijoiden esityksissä ja paneeleissa. Tässä kirjoituksessa syvennymme päivien avoimen tiedon ja tieteen osuuteen ja arvioimme tulevaisuuden kirjastoyhteistyön lähtökohtia.

KINEä eli Kirjastonjohtajien neuvottelupäiviä on järjestetty vuodesta 1991 lähtien. Vuosien varrella päivien osallistujajoukko on laajentunut kattamaan johtajien lisäksi myös muita kirjaston esihenkilö- ja asiantuntijatyötä tekeviä.

KINE 2022 -tapahtuman suunnittelusta vastasivat Tampereen kirjastot yhdessä Aluehallintoviraston kanssa. Alun perin Tampereen KINE oli tarkoitus järjestää jo vuonna 2020, mutta koronaepidemiasta johtuen tilaisuus siirtyi eteenpäin. Pitkä tauko lähitapaamisissa ja -koulutuksissa lisäsi kiinnostusta osallistua ja erityisen tärkeäksi nousikin tapahtuman sosiaalinen ja kollegiaalinen ulottuvuus.

Avoin tieto ja tiede mahdollisuutena

Avoimen tieteen toimintatavat ovat auttaneet ratkaisevasti ebola- ja koronanutkimuksessa ja kriiseissä. Koronakriisissä avoimuutta on toteutettu ennennäkemättömän laajasti, myös kaupallisten kustantajien toiminnassa. Toivomme, että akuutissa tarpeessa lennokkaat avoimen tieteen käytännöt vakiintuvat ja niitä jatkokehitetään.

Mutta onko avoimen tieteen kehittäminen ollut erityisen nopeaa? Avoin tiede (Open Science) voidaan nähdä jatkumona 1600-luvulla alkaneelle tarpeelle tarjota pääsy tieteelliseen tietoon ja jakaa tutkijoiden kesken tuloksia ja resursseja. Edelleen on ristiriitaa siitä, miten avointa pääsy tutkittuun tietoon ja aineistoihin voi olla. Avoimuus (julkisuus) on kuitenkin jo vakiinnuttanut

KINE 2022 -tapahtuman
suunnittelusta vastasivat
Tampereen kirjastot yhdessä
Aluehallintoviraston kanssa.
Kuvaaja: Jarkko Rikkilä

KINE-päivien paneelikeskustelussa pohdittiin, missä haluamme olla vuonna 2030. Paneeliin osallistuivat Susanna Nykyri, Anne Kärki, Juha Manninen, Anne Lehto ja Kimmo Tuominen. Kuvaaja: Jarkko Rikkilä.

asemansa tieteen ja tutkimuksen perusravonaa. Kehitys on pitkällä aikavälillä tarkasteltuna kiihtynyt ja avoimen tieteen ulottuvuudet ovat merkittävästi laajentuneet 2000-luvulla. Digitalisaation kehittyminen nopeuttaa avoimuuden toteuttamismahdollisuuksia.

Avoimen tiedon ja tieteen merkitys on noussut myös disinformaation tahallisen levittämisen vuoksi. Osaltaan kyse on väärinkäsityksistä, mutta taustalla on myös tietoista harhaanjohtamista ja vaikuttamista. On tarpeen kysyä, mitkä ovat kansalaisten ja päättäjien mahdollisuudet vale- ja disinformaatiota kohdatessaan selvittää tiedon oikeellisuus, jos alkuperäislähteet eivät ole kaikille avoimia.

Euroopan komission teettämän selvityksen mukaan eurooppalaiset kokevat disinformaation uhkaavan laajasti Euroopan demokratioita. EU ja sen jäsenmaat aloittivat tehostetun disinformaation torjunnan vuonna 2015. (Euroopan komissio 2022.)

Faktan tarkistamiseen tarvitaan paitsi avoimia lähteitä, myös digitaalista informaatiolukutaitoa. Näistä mahdollisuuksista ja taidoista muodostuu laajempi yhteiskunnan digitaalinen informaatioturvallisuus.

Kirjastoilla on korkeakouluisa vakiintunut asema informaatiolukutaidon ja tiedonhankintataitojen kouluttamisessa perustutkintovaiheen opiskelijoille. Avoimen tiedon mahdollisuuksien lisääntyttyä kirjaston koulutussisältöihin tulee aiempaa pon-temminkin lisätä myös vastuullinen ai-

neistonhallinta. Aineistonhallinnan osa on harkittu päätös avata tai rajoittaa muun muassa datan saatavuutta. Kirjastot ovat tyypillisesti se taho organisaatioissa, jonka palveluilla edistetään avointa julkaisemista ja aineistonhallintaa.

Tutkimuksen arvioinnissa kirjastojen tarjoamat metriikkapalvelut ovat myös yleisiä. Lisäksi erityistä huomiota tulisi kohdentaa kansalaistieteen palvelujen kehittämiseen. Tässä kirjastoilla on luonteva rooli: Tieteellisissä kirjastoissa kansalaistiede nivoutuu tutkimuksen tukemiseen ja aineistonhallintaan sekä yliopistojen kolmanteen perustehtävään yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen. Yleisissä kirjastoissa kansalaistiede nivoutuu laajemmin osaksi elinikäistä oppimista ja tieteen ja yhteiskunnan vuorovaikutusta. Kaikki palveluntarjoajat voidaan nähdä myös osaltaan kansalaistaitojen ja demokratian edistäjinä.

Avoimen tieteen kehittäminen on kirjastoille mahdollisuus olla entistäkin tärkeämpiä – laajassa, sektorirajat ylittävässä yhteistyössä. Yhteistyössä voi-

daan kehittää muun muassa avoimia, toisiaan täydentäviä kokoelmia (myös portaalit), kansalaistiedettä palveluna, tiedonhankinnan ja (digitaalisten) informaatiolukutaitojen opetusta ja myös taloudellisesti kestäviä avoimen julkaisemisen tapoja.

Oppimisen avoimuudesta

Avoim oppiminen, siihen liittyvät avoimet oppimateriaalit ja avoimet oppimisympäristöt ovat avoimen tieteen toimintakentässä vielä kehittyvää toimintaa. Kirjastot ovat tässä toimintakentässä ratkaisevassa asemassa mahdollistaen tulevaisuudessa laajasti kaikille avoimen oppimisen. Toki tällä hetkellä eri organisaatioiden kirjastojen avoimien oppimateriaalien käytössä on usein ehtona organisaatioon kuuluminen oppijana tai työntekijänä.

Avoimen oppimateriaalin laatu haastaa sen tekijää ja käyttäjää: kun oppimateriaalin laadun arviointi on osa koulutuksen laadun arviointia, voidaan olettaa sen olevan tulevaisuudessa osa Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (KARVI) laadunhallinnan tukea.

Jo nyt avointen oppimateriaalien laatuksiteerit (ks. Oppimisen avoimuuden suosituksia 2021) auttavat tekijää huomioimaan laatutekijät, käyttäjää arvioimaan tarjolla olevaa oppimateriaalia ja

organisaatioita tukemaan laadukasta oppimateriaalien tuottamista.

Muutokseen vaaditaan yhteistä tekemistä: yhteistyötä tarvitaan avoimen oppimisen hyväksytyksi, tunnistetuksi ja tunnustetuksi tekemiseen yli organisaatorajojen. Oppimisen avoimuus haastaa kehittämään kirjastojen avoimia kaikkien saavutettavissa olevia aineistoja ja unelma yhdestä kansallisesta ”kirjastokortista” mahdollistaisi tämän.

Muutos avoimeen oppimiseen takaa oppijan esteettömän paikkaan sitomattoman opiskelun yhä laajemmin, ja opettajan rooli muuttuu avoimen oppimisen mahdollistajaksi kaikille saavutettavissa olevissa avoimissa oppimisinfroissa.

Yleisten kirjastojen roolista

Yleisten kirjastojen rooli avoimen tiedon välittäjänä kytkeytyy luonnollisesti vahvimmin vapaan sivistystyön ideaan, jolla ei välttämättä kohteen tai käyttäjän näkökulmasta ole muodollista, konkreettista tavoitetta. Yleisiä kirjastoja koskevan Kirjastolain (2016) tavoitteena on edistää tiedon saatavuutta ja käyttöä ja väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin. Tästä johtuu samassa laissa mainittava kirjaston tehtävä tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin ja tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan.

Lain muotoilu on juuri nyt osoittautunut tärkeäksi, kun teknologia on muuttanut peruu-

Susanna Nykyri esitti oman puheenvuoron otsikolla avoin tieto ja tiede mahdollisuutena. Kuvaaja: Kaisa Haapa-aho.

tamattomasti ihmisten tapoja käyttää kirjallisuutta. Suomen kirjastoseura on jo vuosia kampanjoinut voimakkaasti koko Suomen kattavan e-kirjaston puolesta.

Nyt rakenteilla oleva kuntien yhteinen e-kirjasto tähtää siihen, että yleisen kirjaston asiakkaalla on mahdollisuus asuinpaikasta riippumatta saada pääsy yhteen kokoelmaan, jolla on yksi teknologia-alusta. Toteutuessaan tämä on merkittävä parannus paitsi aineistojen yhtäläisen saatavuuden kannalta, myös kirjastojen näkökulmasta. Tällä hetkellä useimmilla yleisillä kirjastoilla on kolme erilaista e-kirja-alustaa joiden käyttöliittymät ja -sopimukset poikkeavat toisistaan ja joiden opastaminen on ollut työlästä. Asiakkaita tämä alustojen kirjo on luonnollisesti myös hämmentänyt.

Yhteisen e-kirjaston ja laajemmassa näkökulmassa myös yleisen kirjaston tulevaisuuden kannalta oleellinen kysymys on se, millainen kokoelma e-kirjastoon voidaan rakentaa. Neuvottelut kustantajien, tekijänoikeusjärjestöjen, kirjastojen ja valtiovallan välillä ovat tätä kirjoittaessa varovaisesti arvioiden myötätulessa. Se, mikä ei tule muuttamaan, on että e-kirjoja ja e-äänikirjoja joutuu jonottamaan kuten kaikkea kysyttyä ajankohtaista kirjallisuutta.

STKS ja tieteelliset kirjastot avoimen tieteen edistäjinä

Suomen tieteellinen kirjastoseura STKS edistää avointa tietoa ja avointa tiedettä ainakin kolmella tapaa.

Seuran näkyvimpänä toimintamuotona on jäsenlehti *Signum*, joka

ilmestyy avoimesti *Journal.fi*-alustalla, ja viime vuosina lähes jokaisessa numerossa on ollut vähintään yksi avoimen tieteen kehittämistä jostakin avoimen tieteen osa-alueen näkökulmasta kirjoitettu artikkeli – yleensä useampikin.

Toiseksi STKS edistää avointa tiedettä työryhmien kautta. Vaikka seuralla ei olekaan varsinaista avoimen tieteen työryhmää, on avoin tiede läpileikkaava teema, joka liittyy kaikkien seuran kahdeksan työryhmän toimialaan.

Kolmanneksi Seura antaa lausuntoja ja kommentoi avoimen tieteen kansallisia linjauksia ja avoimeen tieteseen liittyvää säädösvalmistelua, ja kokoo näin tieteellisen kirjastokentän eri sektorien, yliopisto- ja ammattikorkeakoulukirjastojen sekä erikoiskirjastojen äänen. Tieteelliset kirjastot ovat olleet uranuurtajia avoimen tieteen etujoukoissa.

Kansallinen tsv:n Avoimen tieteen ja tutkimuksen koordinaatio (AVOTT) on onnistunut saattamaan koko tutkimusyhteisön yhteisen tavoitteen äärelle ja sen lukuisissa työryhmissä on mukana suuri joukko asiantuntijoita tieteellisistä kirjastoista. Käytännössä avoimen tieteen vahvistuminen viime vuosina on perustunut pitkälti tieteellisten kirjastojen työhön muun muassa julkaisujen rinnakkaistallentamisen, APC-maksujen käsittelyn, aineistonhallinnan ja avoimen oppimisen sekä avointen oppimateriaalien parissa. Viimeisimpänä avoimen tieteen kehityskohteenä on tutkimusmenetelmien avoimuus. Mikään osa-alue ei kuitenkaan ole vielä valmis: esimerkiksi avoimen julkaisemisen osalta on useita

Laajasti ymmärrettynä avoin tiede haastaa tieteellisen kirjaston monia perinteisiä toimintatapoja.

ratkaistavia kysymyksiä liittyen suurten lehtipakettien ns. transformatiivisiin sopimuksiin sekä toisaalta muiden julkaisutyyppeihin kuin lehtiartikkelien avoimuuden edistämiseen.

Avoimen tieteen kansalliset ja organisaatioiden sisäiset työryhmät ovat moniammatillisia, eihän avoin tiede ole pelkästään kirjastojen asia. Melko vähän on kuitenkin käyty keskustelua siitä, mitä avoin tiede merkitsee tieteellisen kirjaston omassa toiminnassa. Laajasti ymmärrettynä se haastaa tieteellisen kirjaston monia perinteisiä toimintatapoja.

Alussa, kun avoin tiede oli vasta uusi liike, yliopistot ja korkeakoulut ryhtyivät perustamaan julkaisuarkistoja, joihin liittyvät rinnakkais-tallennustehtävät liitettiin osaksi kirjaston julkaisemisen palveluja muiden kirjaston perinteisten toiminnallisten kokonaisuuksien pysyessä melko muuttumattomina. Kun avoin tiede on laajentunut julkaisujen lisäksi kattamaan myös tutkimusaineistojen ja oppimisen avoimuuden tehtäviä sekä erityisesti koko toimintakulttuurin avoimuuden, edellyttää tämä myös tieteelliseltä kirjastolta systeemiajattelua eli kokonaisvaltaisempaa oman toiminnan tarkastelua suhteessa avoimeen tieteeseen.

Tutkijat tarvitsevat kirjaston tukea ja osaamista avoimen tieteen toteutuksessa, koska heidän aikansa ei riitä seuraamaan nopeasti kehittyvää alaa (Danielsson 2022). Jotta

kirjasto pystyy hoitamaan kaiken suunnitellun avoimen tieteen kunnianhimoisten tavoitteiden saavuttamiseksi, pitää sillä olla tehtävien hoitoa varten riittävästi resursseja. Resurssien allokointi edellyttää kirjaston toiminnan kokonaisvaltaista tarkastelua ja tehtävien priorisointia. Kirjastoilla on kompleksinen tehtävä, koska kokoelmien kirjo on laajentunut painetuista sekä ostettuihin että avoimiin digitaalisiin tietoineistoihin.

Yli 70 maamme tutkimusorganisaatiota on allekirjoittanut Avoimen tieteen ja tutkimuksen julistuksen 2020–2025 (Avoimen tieteen ja tutkimuksen koordinaatio 2020) ja sitoutunut osallistumaan aktiivisesti yhteistyöhön avoimen tieteen ja tutkimuksen edistämiseksi kansallisella tasolla. Organisaatiot ovatkin allokoineet asiantuntijoidensa työaikaa AVOTT:in kansallisiin työryhmiin, joissa on yhdessä valmisteltu avoimuuden eri osa-alueiden linjauksia ja suosituksia, ja ryhmät toimivat myös erinomaisina osaamisen kehittämisen foorumeina.

Tieteellisissä kirjastoissa on paljon työtä organisaation koosta riippumatta. Suuremmissa organisaatioissa volyymit ovat suuria ja resurssien riittävyys voi olla siten koetuksella. Pienemmissä organisaatioissa sen sijaan saman henkilön pitää tehdä useita erilaisia tehtäviä kirjaston eri toiminnoissa, jolloin syvempi osaamisen kehittäminen kaikille avoimen tieteen osa-alueille on oikeastaan mahdotonta. Yhteistyötä ja hyvien käytäntöjen jakamista tarvitaan. Kehittämistyössä pidemmälle

edenneet kirjastojen asiantuntijat ovat mukana kansainvälisissä yhteistyöverkostoissa kehittämässä muun muassa eurooppalaisia käytänteitä, mikä tuo myös näkyvyyttä suomalaiselle avoimen tieteen asiantuntijuudelle.

Digitalisaation ja avoimen tieteen myötä kirjastojen tehtävät painottuvat yhä enemmän asiantuntijatehtäviin. Työtä tehdään usein tutkijoiden ja muiden kuin kirjaston asiantuntijoiden kanssa, jolloin myös hyvät vuorovaikutustaidot korostuvat. Erityisesti kirjastojen asiantuntijoiden laadukkaaseen metadataan liittyvä osaaminen on enintistä kysytympää tutkimusjulkaisujen, datan, menetelmien sekä avointen oppimateriaalien kuvailussa.

Kansalliset ja kansainväliset avoimen tieteen tavoitteet ovat erittäin kunnianhimoisia, eikä niitä saavuteta pelkästään kirjastojen ja muiden asiantuntijoiden osaamisella. Tarvitaan sujuvasti toimivaa infrastruktuuria, jonka varaan palvelut ja prosessit voidaan luotettavasti rakentaa. Tällaista infrastruktuuria ei ole realistista hankkia jokaisessa organisaatiossa erikseen.

Tutkimusorganisaatiot ovat jatkuvasti kehittäneet tutkimustietojärjestelmiään ja julkaisuarkistojaan. Suuret kustantajat ovat viime vuosina kehittäneet järjestelmiään tukemaan tutkijoiden APC-julkaisumaksuihin liittyviä työnkulkuja erityisesti ns. transformatiivisiin sopimuksiin sisältyvissä hybridilehdissä. Suuret kaupalliset toimijat ovat huomanneet potentiaalinsa markkinoida tutkimusorganisaatioille teknologioita ja ohjelmistoja, jotka

liittyvät tutkimuksen mukaan lukien avoimen tieteen prosesseihin ja työnkulkuihin. Infrastruktuurien ei soisi pienessä maassamme pirstaloituvan, sillä useat tutkimus- ja koulutushankkeet ovat useamman organisaation yhteisiä. Lisäksi henkilöiden liikkuvuus organisaatiosta toiseen on yleistä.

Uusi Tiedejatutkimus.fi -portaalilla tarjoaa yhteisen näkyvyyden suomalaisten tutkimusorganisaatioiden tutkimustuotoksiin ja niiden avoimuuteen. Avoimet oppimateriaalit löytyvät myös Finna.fi -hakupalvelusta aoe.fi -sivuston lisäksi. Meneillään on myös kaikkien korkeakoulujen yhteinen Digivisio 2030 -hanke, jonka tavoitteena on luoda avoin ja tunnustettu oppimisen ekosysteemi. Yhtä, avoimen tieteen ja tutkimuksen kaikki osa-alueet kokoavaa järjestelmää ei ainakaan toistaiseksi ole olemassa. Avointen oppimateriaalien edistämisen, tutkijan profiloitumisen ja kokonaisvaltaisen arvioinnin kannalta on tavoiteltavaa, että myös laadukkaat avoimet oppimateriaalit näkyisivät tutkijan ansioissa.

Suomi avoimen tiedon ja tieteen kärkimaana 2030 – kirjastojen roolista

Tarvitsemme toimivan avoimen tiedon ja oppimisen ekosysteemin, jossa on helppo tuottaa ja käyttää tietoa ja kulttuuria avoimesti ja luovasti. Tarvitsemme mielikuvitusta ja keskustelua, asialle omistautumista ja ennakkoloullottomuutta. Huipulle pääseminen on mahdollista, ja meidän tulee tähdätä huipulle. Historiallinen esimerkki kir-

jastoympäristössä toteutuneesta sosiaalisesta innovaatiosta on Tampereen kaupunginkirjaston taannoisen kirjastotoimenjohtaja Mikko Mäkelän ympärille muodostunut kotimaisen kirjallisuuden huippuosaamisen keskus: *Mäkelän piiri* edesautti niin Väinö Linnan, Lauri Viidan kuin monien muidenkin kirjailijoiden kehitystä.

Kansalliskirjasto haluaa toimia osaamiskeskuksena, josta kaikki suomalaisen kirjastokentän toimijat voivat hyötyä. Tiedon ja kulttuurin avaamisessa tarvitaan meitä kaikkia. Yhdessä tekemällä ja esimerkiksi Finnaa, Fintoa ja digi.kansalliskirjasto.fi -palvelua kekseliäästi hyödyntämällä voimme tuottaa merkittävää kansallista lisäarvoa.

Kirjastolaitos on ollut olennaisen tärkeä monien kirjailijoiden, taiteilijoiden ja tutkijoiden kehityksen kannalta. Tiedon avaaminen verkkoon mahdollistaa tasavertaisen tiedon saannin ja uudenlaisen tutkimuksen teon. Emme edes osaa vielä kuvitella sitä kaikkea lisäarvoa, mitä avoimesta tiedosta ja datasta voidaan saada: Syntykö virtuaalisia Mäkelän piirejä? Sikiääkö uudenlaisia tutkimuksen

huippuyksikköjä? Koittaako kansalaistieteen läpimurto?

Tiedon digitaalisuus mahdollistaa sen, että aineistoja lukevat, ihmissilmien ohella, myös konesilmät. Suurteholaskennan ja tekoälyn käyttö tekstuaalisen ja visuaalisen datan analysoinnissa kehitty jatkuvasti. Kun ihmiset ja koneet yhdistävät voimansa, saadaan aikaiseksi paljon hyvää ja kaunista. Vaikka tässä maailmantilanteessa voi olla vaikea säilyttää optimismia, meillä kirjastoissa toimivilla on velvoite voimaannuttaa asiakkaitamme, kehittää kansalaisyhteiskuntaa ja luoda parempaa tulevaisuutta.

Lopuksi

KINEn avoimen tieteen esitykset ja paneeli vahvistivat näkymää avoimen tiedon ja tieteen laajasta merkityksestä. Kirjastojen tulevaisuuden visiointi nähtiin mahdottomaksi ilman avoimuuden elementtejä. Avoimuus on kaikkien kirjastojen agendalla yli sektorirajojen, ja sen edistämisessä on syytä olla kunnianhimoinen, rohkea ja luova.

Kirjastosektoreilla on verkostoituttu laajasti, mutta aukkojakin on. Erityisesti korkeakoulukirjastojen ja yleisten kirjastojen yhteistyössä on laajentamisen tarvetta. Kirjastosektoreilla avoimuutta edistetään erilaisin painotuksin ja ilmiöistä puhutaan eri käsittein, mutta yhteinen ydin on silti helppo löytää.

KINE antoi hyvän mahdollisuuden keskusteluille ja ajatusten jakamiselle yli sektorirajojen. Toivottavasti tämä poikii myös konkreettista yhteistyötä esimerkiksi kansalaistieteen

KINE-päivien järjestelyissä oli mukana Tampereen seudun kirjastojen henkilöstöä. Kuvasa Niina Salmenkangas, Lepe Parviainen ja Tuula Koponen. Kuvaaja: Kaisa Haapa-aho

alueella. Erityisen suotavaa yhteistyö on tiedon tarvitsijoiden näkökulmasta. Toiveena on, että yhteistyöllä tuetaan avoimen tiedon vastuullisia tuottamistapoja ja maksumuurien takaa saadaan

entistä laajemmin tietoa meille kaikille avoimeen käyttöön. Avoin tieto ja tiede kuuluu ihan kaikille – erilaisissa rooleissa toimiville ja ikävaiheissa oleville. ❖

Lähteet

Avoimen tieteen ja tutkimuksen koordinaatio, Tieteellisten seurain valtuuskunta, 2020.

Avoimen tieteen ja tutkimuksen julistus 2020–2025. DOI: <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995237>

DANIELSSON, M., 2022. Tjugo ar av öppen vetenskap – från aktiviströrelse till megatrend. Bibban - Finlands svenska biblioteksförnings medlemstidning, 2022: 1, 10-13. https://fsbf.fi/Site/Data/2913/Files/Bibban_1-2022_web.pdf

Euroopan komissio, 2022. Tehostetut käytännösäännöt disinformaation torjuntaan. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/european-democracy-action-plan/strengthened-eu-code-practice-disinformation_fi (Luettu viimeksi 20.10.2022)

Kirjastolaki 2016/1492

Oppimisen avoimuuden suosituksia 2021. Vastuullisen tieteen julkaisusarja 8:2021 3. vuosikerta. Avoimen tieteen koordinaatio, Tieteellisten seurain valtuuskunta. Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta ja Tieteellisten seurain valtuuskunta, Helsinki, 2021. <https://doi.org/10.23847/tsv.80>

Kirjoittajat:

KAISA HAAPA-AHO
Tampereen yliopisto
kaisa.haapa-aho@tuni.fi

ANNE LEHTO
Vaasan yliopisto
anne.lehto@uwasa.fi
<https://orcid.org/0000-0002-1040-1399>

SUSANNA NYKYRI
Tampereen yliopisto
susanna.nykyri@tuni.fi
<https://orcid.org/0000-0002-5018-5176>

ANNE KÄRKI
Satakunnan ammattikorkeakoulu
anne.karki@samk.fi
<https://orcid.org/0000-0001-9080-8481>

JUHA MANNINEN
Suomen kirjastoseura
juha.manninen@fla.fi

KIMMO TUOMINEN
Kansalliskirjasto
kimmo.k.tuominen@helsinki.fi
<https://orcid.org/0000-0001-5881-761X>

Avoimuuden perusasiat uudestaan esille: Theseus on yhteistyön taidonnäyte

Ammattikorkeakoulujen Theseus on Suomen suurin julkaisuarkisto. Julkaisuarkisto kytkeytyy kansalliseen julkaisutietoinfrastruktuuriin Justus-julkaisutietojen tallennuspalvelun kautta ja jatkossa myös pitkäaikaissäilytyspalvelu PAS:iin. Julkaisuarkiston monipuoliset toiminnallisuudet perustuvat kustannustehokkaaseen yhteistyömalliin, jossa Theseus-toimisto tarjoaa ammattikorkeakouluille käyttäjätukea ja koulutusta sekä koordinoi kehittämistä. Tänä syksynä avoimuuden perusteet ovat nousseet uudestaan pohdittaviksi.

Ammattikorkeakouluissa avointa julkaisemista alettiin pohdita jo vuonna 2004, jolloin amk-kirjastojen konsortio (AMKIT) perusti opinnäytetöiden verkkojulkaisemisen työryhmän. AMKIT-konsortio esitti opetusministeriölle ammattikorkeakoulujen yhteisen julkaisuarkiston perustamista. Tältä pohjalta käynnistyi vuonna 2006 Open Access -toiminnan edistäminen ammattikorkeakouluissa -hanke, jonka tuloksena oli julkaisuarkisto Theseus sekä verkkojulkaisu, josta myöhemmin kehittyi UAS Journal.

Open Access -hanke 2006-2009

Open Access -hankkeen tavoite oli sekä tutkimus- ja kehittämistoiminnan tulosten että opinnäytetöiden saattaminen työelämän hyödynnettäväksi. Hankkeessa perustettavan julkaisuarkiston tarkoitus oli lisäksi ratkaista runsaasti resursseja vaatinut opinnäy-

tetöiden pitkäaikaissäilytys avoimen lähdekoodin palvelulla. Ammattikorkeakoulujen rehtorit allekirjoittivat sopimuksen yhteisestä verkkokirjastopalvelusta, kuten julkaisuarkistoa tuolloin nimitettiin, 11.12.2007 ja julkaisuarkistoa suunnittelemaan lähti yksitoista pilottikirjastoa yhdessä Kansalliskirjaston kanssa.

Ensimmäinen versio julkaisuarkistosta valmistui kesällä 2008, jonka jälkeen pilotoivissa ammattikorkeakouluissa alkoi opinnäytetöiden tallennus Theseukseksi nimettyyn palveluun. Vuoden 2009 alusta mukaan ovat portaittain tulleet kaikki ammattikorkeakoulut, viimeisenä Högskolan på Åland vuodenvaihteessa 2016.

Lokakuussa 2009 Arene ry antoi Open access -mandaatin, jossa se velvoitti opettajat ja tutkijat rinnakkaistalentaamaan tieteellisissä ja korkeakoulun omissa julkaisuissa ilmestyneet artikkelit Theseukseen. Julkilausumassa

toivottiin henkilöstön suosivan muutoinkin avointa julkaisemista, kuten open access -lehtiä.

Suomen suurin julkaisuarkisto

Theseus kasvoi nopeasti Suomen suurimmaksi avoimeksi julkaisuarkistoksi; tähän mennessä tallennuksia on tehty noin 234 000 ja määrä kasvaa vuosittain reilulla 20 000 tallennuksella. Theseuksen toimintamalli on herättänyt kiinnostusta myös ulkomailla ja sitä on käyty esittelemässä kansainvälisissä konferensseissa.

Palvelun vuosittaiset latausmäärät ovat suuria, vuonna 2021 latauksia tehtiin noin 23,2 miljoonaa. Määrä kertoo erityisesti siitä, että Google haravoi hyvin Theseuksen sisältöä. Theseuksen avoimeen kokoelmaan tallennettuja opinnäytetöitä löytyy myös kansainvälisistä hakupalveluista, mikä saattaa opinnäytetyön tallentajia joskus hämmentää, ja jonka luvallisuudesta Theseus-toimistoon tulee ajoittain käyttäjiltä kysymyksiä.

Theseus-toimisto – kustannustehokas koordinointi ja yhteistyö

Open Access -hankkeen päätyttyä julkaisuarkiston hallinnointi siirrettiin AMKIT-konsortiolle. Toukokuussa 2010 nimettiin kolme koordinaattoria hoitamaan julkaisuarkistoa. Kansalliskirjasto hoitaa teknistä kehittämistä ja ylläpitoa, muu kehittäminen tapahtuu yhteistyössä AMKIT-konsortion kanssa.

Theseus-toimiston koordinaattorit

toimivat kukin 0,2 henkilötyövuoden voimalla yhteishenkilöinä Kansalliskirjaston ja amk-kirjastojen välillä sekä hoitavat palveluun liittyviä koulutus, tiedotus- ja kehittämistehtäviä. Theseus-toimisto toimii myös eräänlaisena käyttäjätukena tallentajien ongelmissa.

Theseus-toimiston malli on osoittautunut kustannustehokkaaksi palveluksi. Toimisto kokoaa tietoa opinnäytetöiden ja julkaisujen avoimuudesta, rinnakkais-tallentamisesta, lisensoinnista, saavutettavuudesta ja lainsäädännöstä kaikkien ammattikorkeakoulujen käytettäväksi. Toimisto on myös suunnitellut ja toteuttanut metadatan massaeditointia ja kokoelmarakenteen muutoksia sekä koonnut webinaareja, työryhmiä, artikkeleita ja ohjeita kentältä nousevista teemoista. Julkaisuarkistotoimintaa kehitetään yhdessä eteenpäin.

Theseus-toimistolta toivotaan usein selkeitä linjauksia esimerkiksi opinnäytetöiden avoimuudesta ja poistoista. Yhteisten linjausten vetäminen on välillä kuitenkin vaativaa, sillä ammattikorkeakoulut ovat itsenäisiä oikeustoimihenkilöitä, joiden omiin prosesseihin opinnäytetyöt ja julkaisut liittyvät.

Justus–Theseus -integraatio

Suuri kehitysaskel tapahtui vuonna 2019, kun Justus-julkaisutietojen tallennuspalveluun rakennettiin julkaisun

Palvelun vuosittaiset latausmäärät ovat suuria, vuonna 2021 latauksia tehtiin noin 23,2 miljoonaa.

pdf-tiedoston ja metadatan syöttöputki Theseukseen. Näin julkaisutiedonkeruun yhteydessä voi samalla tehdä rinnakkaistallennuksen siirtämällä tiedoston siihen liittyvine metatietoineen, mahdollisine embargoineen ja lisenssitietoineen Theseukseen. Tämä syöttöputki mahdollisti korkeakouluille rinnakkaistallentamisen helpon kytkemisen osaksi julkaisutiedonkeruun prosessia, mikä vastaa Tieteellisten seuran valtuuskunnan Avoimen tieteen ja tutkimuksen koordinaation Palvelut avoimen FAIR-toimintakulttuurin edistäjinä -työryhmän palvelusuositusten ideaalitasoa.

Käytännössä integraatio virtaviivaisti rinnakkaistallentamisen palvelujen tuottamista vähentämällä tietojen tallentamista eri järjestelmiin ja ryhdyttämällä merkittävästi rinnakkaistallennettavien julkaisujen seuraamista. Julkaisutiedonkeruun ja rinnakkaistallentamisen yhdessä samassa järjestelmässä niputtaa luontevasti yhteen myös näihin toimintoihin liittyvät tukitarpeet. Tämän kautta korkeakouluissa on kehitetty uudenlaisia työnkuvia, joissa julkaisutiedonkeruu, rinnakkaistallennus ja avoin julkaiseminen liittyvät toisiinsa.

Justus kohti todellista tutkimustietojärjestelmää?

Theseus-toimisto vetää amk-rinnakkaistallentajille tarkoitettua ryhmää, jonka keskusteluissa sekoittuvat rinnakkaistallentaminen, Theseus, julkaisutiedonkeruu, Justuk-

sen kehitys ja avoin tiede. Rinnakkaistallennusta tekevien kesken on käyty periaatteellisia keskusteluja esimerkiksi URN:ien käytöstä, kuvien uudelleenjulkaisuoikeuksista tai Justuksen tekijätietojen hallinta -osion integraatiotarpeista ja perusteista HR-järjestelmiin eri organisaatioissa. Teemat saattavat vaikuttaa epäsuhtaisilta.

Nämä keskustelut heijastavat sitä, että Justuksen kehittäminen aidoimman tutkimustietojärjestelmän suuntaan (julkaisutiedonkeruun lisäksi tutkimusdatatietojen tallennus sekä tutkimusaktiiviteettien tallennus) ja rooli tiedonsiirron välineenä tutkimustietovarantoon asemoivat Justusta jo kauemmaksi julkaisutiedonkeruusta ja rinnakkaistallennuksesta kohti laajempaa organisaation tutkimustietojen hallinnan työkalua

Julkaisutietojen, tutkimusdatatietojen ja tutkimusaktiiviteettitietojen keräämisen, hallinnan ja käytön suunnittelu edellyttää johtamista ja TKI-palveluiden, henkilöstöhallinnon, tietohallinnon ja kirjastopalveluiden yhteistyötä. Löytyykö ammattikorkeakouluissa omistajuutta tutkimustiedon hallinnan kokonaisuudelle? Putoaako näitä asioita orpoina Justus-pääkäyttäjien pöydälle?

Joka tapauksessa Justus-integraatio kytki Theseuksen tiiviimmin osaksi kansallista julkaisutieto-infraa ja kiinteäksi osaksi ammattikorkeakouluille tarjolla olevaa, laajenevaa tutkimustiedon hallinnan työkalupakkia.

Käyttörajattu kokoelma sekä opinnäytetöiden ja metadatan avoimuuden perusteet

Justus–Theseus -putken avaamisen jälkeen seuraava suuri edistysaskel tapahtui elokuussa 2021, jolloin käynnistyi ensimmäinen käyttörajattujen kokoelmien aalto. Käyttörajattu kokoelma on osio Theseuksessa, johon on mahdollista tallentaa ne julkiset opinnäytetyöt, joita ei haluta avoimeen internetiin. Käyttörajatussa kokoelmasa julkisesti verkossa näkyy vain työn metadata; opinnäytetyö ja sen liitteet näkyvät ammattikorkeakoulujen itse määrittelemissä osoitteissa, esimerkiksi amkin oma tietoverkko.

Aiemmin tällaisia töitä tallennettiin ammattikorkeakoulujen omiin sähköisiin arkistoihin ja sisäverkkoihin, joissa opinnäytteen pitkäaikaissäilytyksen tarve oli ratkaisematta. Nyt käyttörajattu kokoelma mahdollistaa kaikkien opinnäytetöiden arkistoinnin ja pitkäaikaissäilytyksen Theseuksen kautta. Opinnäytetöiden tuleva siirto Theseuksesta PAS-palveluun riittää siirtyvien töiden osalta täyttämään Kansallisarkiston vaatimukset pitkäaikaissäilytyksestä. Muita arkisto- ja PAS-ratkaisuja tai niiden yhdistelmiä ei tarvitse miettiä.

Käyttörajattu kokoelma on ollut menestys: syksyllä 2022 yhteensä 19 ammattikorkeakoulua 24:stä on ottanut käyttörajatun kokoelman toiseksi opinnäytetyökokoelmaksi avoimen rinnalle. Käyttöönnotot ja prosessien rakentaminen ovat sujuneet hyvin.

Käyttörajattu kokoelma on kuitenkin nostanut Theseuksen alkuaikojen avoimuuden peruskysymykset uudestaan esille: Millä perusteella opinnäytetyö on julkinen ja miksi opinnäytetyön metadatan pitäisi olla julkista ja haravoitavissa edelleen muihin tietojärjestelmiin? Pitäisikö opiskelijalla olla oikeus poistaa työ kokonaan julkaisuarkistosta?

Toimintamallien rakentamiseksi ammattikorkeakouluissa on konsultoitu lakimiehiä. Perustuslaki, julkisuuslaki, Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden päätös sekä Opetus- ja kulttuuriministeriön kirje ammattikorkeakouluille 2004 ovat lähtökohtia Theseuksen avoimuudelle.

Opinnäytetyö on julkinen asiakirja (julkisuuslaki 1 §). Perustuslain 12 §:n toisen momentin mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia ja jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta tai tallenteesta. (Perustuslaki 12 §:2) Opinnäytetyöt ovat heti julkisia hyväksymisen jälkeen (OKM:n kirje ammattikorkeakouluille 28. 1. 2004 Dnro 3/500/2004).

Jos käyttörajatun kokoelman tai korkeakoulun sisäisen arkiston työhön haluaa tutustua korkeakoulun verkon ulkopuolelta, on korkeakoulun tarjottava siihen mahdollisuus käyttörajauksesta huolimatta. Pohjois-Suomen hallinto-oikeus on antanut päätöksen (15. 2. 2019) korkeakoulujen velvollisuudesta toimittaa opinnäytetöitä käyttörajatuista kokoelmista siitäänkin

huolimatta, että tekijä itse ei antaisi siihen lupaa.

Metadatan avoimuus pohjautuu perustuslain vaatimukseen siitä, että kenellä tahansa tulee olla oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta. Opinnäytetyön laittaminen kokonaisuudessaan vapaaseen internetiin edellyttää opiskelijalta saatavaa suostumusta tekijänoikeuslain nojalla. Sen sijaan tietosuojavaletuutetun kannanoton perusteella julkisuuslain pohjalta on mahdollista tiedottaa oppilaitoksesta valmistuneista opinnäytetöistä nii-

den perustietoja koskevin osin ilman erityisen suostumuksen hankkimista (julkisuuslaki 16.3 §, Opinnäytetyöt ja tietosuoja 2010: 5).

Avoin tiede ja tutkimus -yhteistyössä käynnistyi tänä syksynä Opinnäytetöiden avoimuuden linjauksen luonnostelutyöryhmä, jossa luodaan suositus opinnäytetöiden avoimuudelle – ilmeisesti niin metadatan kuin itse opinnäytetyönkin suhteen. Odotamme linjauksen valmistumista suurin toivein. ❖

Lähteet:

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999). Annettu Helsingissä 21. 5. 1999.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>

OKM:n kirje korkeakouluille 28. 1. 2004 DNro 3/500/2004.

Opinnäytetyöt ja tietosuoja, 2010. Tietosuojavaletuutetun toimisto.

Luettu 21. 11. 2022. <https://tietosuoja.fi/documents/6927448/10594424/Opinn%C3%A4ytety%C3%B6+ja+tietosuoja.pdf/3f8c174d-f44f-bba8-c3d5-95a7f5a77956/Opinn%C3%A4ytety%C3%B6+ja+tietosuoja.pdf?t=1543927977000>

Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden päätös 15. 2. 2019. 621/2019.

Suomen perustuslaki (1977/731). Annettu Helsingissä 11. 6. 1999.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Arkistolaitoksen päätös 16. 9. 2014. Ammattikorkeakoulujen ja ammatillisten oppilaitosten opinnäytetöiden ja vastaavien asiakirjojen pysyvä säilytys ja säilytysmuoto 2014. (AL/2897/07.01.01.03.01/2014)

Kirjoittajat:

TIINA TOLONEN
Oulun yliopisto
tiina.e.tolonen@oulu.fi

MINNA MARJAMAA
Laurea-ammattikorkeakoulu
minna.marjamaa@laurea.fi

ANTTI NYQVIST
Haaga-Helia ammattikorkeakoulu
antti.nyqvist@haaga-helia.fi

Lukutaitojen tutkimusta ja monenlaista muuta – katsaus informaatiotutkimuksen opetukseen ja tutkimukseen Oulun yliopistossa

Erilaiset lukutaidot ovat vahvasti edustettuina Oulun yliopiston informaatiotutkimuksen opetuksessa ja tutkimuksessa. Informaatiolukutaidon lisäksi tutkimusta tehdään muun muassa terveystiedon ja energiatiedon lukutaitojen parissa. Oulun kurssitarjoannassa on pyritty huomioimaan myös korkeakoulukirjastojen uusiin palveluihin liittyviä osaamistarpeita.

Millaista teemat korostuvat informaatiotutkimuksen alalla Oulun yliopistossa? Millaisia teemoja alan opiskelijat käsittelevät graduissaan? Näkyykö viestintäteknologian kehitys tutkimusaiheiden valinnassa? Tässä artikkelissa saadaan vastauksia mainittuihin kysymyksiin ja valotetaan laajemminkin informaatiotutkimuksen tilannetta Oulun yliopistossa. Haastateltavina artikkelissa ovat yliopistonlehtori **Heidi Enwald** ja tutkijatohtori **Anna Suorsa**.

Ihmisten välinen näkökulma informaatioon

Informaatiotutkimusta voi Oulun yliopistossa opiskella humanistisessa tiedekunnassa. Informaatiotutkimus on osa Historian, kulttuurin ja viestintä-

tieteiden tutkinto-ohjelmaa. Opiskeluun liittyvä kokonaisuus on nimeltään informaatiotutkimus ja viestintä.

– Oppiaineen yhteydessä on tiedeviestinnän maisteriohjelma (TIEMA), joka on ainutlaatuinen Suomen mittapuulla. Informaatiotutkimuksen opiskelijat tekevät yleensä jonkin verran tiedeviestinnän opintoja ja pyrimme muutenkin linkittämään opintoja ja tekemään yhteistyötä, kertoo Heidi Enwald.

Informaatiotutkimuksen perusopintojen osalta Oulun yliopistossa on oma kokonaisuus, jota ei ole toteutettu yhdessä muiden oppiaineiden kanssa.

– Taidamme olla nykyisin ainoa yliopisto Suomessa, jossa informaatiotutkimuksessa on oma perusopintojen kokonaisuus. Mukaan on tullut joitakin kursseja muista oppiaineista, mutta ei yhteisesti luotua kokonaisuutta perusopinnoissa, kertoo Enwald.

Oulussa informaatiotutkimuksen tutkimuksessa korostuu ihmistieteellinen ja ihmisten välinen näkökulma informaatioon, kertoo Suorsa.

– Perusta tutkimuksessa ja myös opetuksessa on humanistinen, usein jokin ihmisten toimintaan liittyvä asia.

Opiskelijoiden sisäänottomäärät ovat Enwaldin mukaan hieman vaihdelleet viime vuosina, samoin valmistuneiden määrät.

Informaatiotutkimuksen opiskelijoita Inspires-tutkimusseminaarissa syksyllä 2022. Kuvaaja Heidi Enwald.

– Tänä vuonna on otettu 17 uutta pääaineopiskelijaa. Osalla on kyse uudelleen koulutautumisesta, ja osalla on jo taustaa muualta ja tulevat suoraan maisteriohjelmiaan. Alan vaihtajia meillä ei ole kovin paljon, mutta jotkut voivat suuntautua kandidaattiin jälkeen esimerkiksi tiedeviestintään ja tekevät sinne maisterin tutkinnon, sanoo Enwald.

Oulussa tutkimusta on perinteisesti tehty lukutaidoista, se heijastuu myös opetustarjontaan.

– Opiintojen painotuksen osalta lukutaidot ovat vahvasti mukana. Yleisemmän informaatiolukutaidon lisäksi eri kontekstien kautta tarkasteltavia lukutaitoja ovat esimerkiksi terveystiedon ja energiatiedon lukutaito. Yksi painopistealue on myös tietohallinto ja tiedolla johtaminen. Lisäksi painotusta on tieteellisessä viestinnässä ja informaatiokäyttämisen eri alueilla, kuten tietokäyttämisen ja näihin liittyvien käytäntöjen tutkimuksessa.

Käytännön osaajat vahvasti mukana opetuksessa

Millaista yhteistyötä Oulussa on opetuksen toteuttamisessa?

– Opetuksessa käytämme joillakin kursseilla aika paljon vierailevia luennoitsijoita. Näillä kursseilla on tiivistä yhteistyötä ja saamme käytännön osajia kertomaan asioista. Esimerkiksi bibliometriikkaa käsittelevällä kurssilla on paljon kirjastoalan henkilöitä mukana, ja he vievät osaltaan kurssia käytännönläheisempään suuntaan, kertoo Suorsa.

– Ja viimeksi kun uudistimme opintosuunnitelmaa, niin yliopistokirjaston

johtaja oli mukana siinä prosessissa. Siinä vaiheessa asioita pyöriteltiin myös työelämän näkökulmasta, sanoo Enwald.

Tilanne on osaltaan parantunut, kun käyttöön on otettu etäyhteydet myös opetuksessa.

– Nyt on helpompi kysyä vierailijoita mukaan pitämään osuutensa vaikka Helsingistä käsin, sanoo Enwald.

Muun yhteistyön osalta Anna Suorsa mainitsee Informaatiotutkimuksen yhdistyksen (ITY), jonka järjestämissä tilaisuuksissa on mm. keskusteltu siitä, mitä on informaatiotutkimuksen koulutus.

– Informaatiotutkimuksen yhdistyksessä olemme tutkijoina aktiivisesti mukana. ITY:n lisäksi meillä opiskelijat varmaan tietävät parhaiten Kirjastoseuran. STKS:n osalta olisi ehkä hyvä olla enemmänkin yhteydessä meidän opiskelijajärjestö Indexiin, kertoo Enwald.

Informaatiokäyttämisen kiinnostaa gradun tekijöitä

Millaiset aiheet ovat olleet gradun tekijöiden suosiossa viime vuosina?

– Aika usein on ollut aiheita informaatiokäyttämisen teemoista. Näihin on helppo tarttua, kun voivat liittyä omaan lähipiiriin tai harrastuksiin, jolloin voi tutkia millaista käyttämistä ja tiedonlähteitä valittuun aiheeseen liittyy. Jonkin verran on ollut kirjastoihin ja julkaisutoimintaan liittyviä aiheita, lisäksi joitakin avointa tiedettä tai muuten tutkimustoimintaa tai tutkimusinstituutioita käsitteleviä aiheita, kertoo Enwald.

– Kirjastoihin tai laajemmin tietoperustaisiin organisaatioihin liittyviä aiheita on myös, ne voivat koskea vaikkapa hiljaista tietoa tai verkostoitumista. Toisaalta Oulun yliopistolla on vahva teknologiapainotus ja meilläkin se näkyy. Ihmisen suhde teknologiaan ja siihen liittyvät kysymykset kiinnostavat, mainitsee Suorsa.

Edellä mainittujen teemojen lisäksi tutkimusta on tehty tekoälyn lukutaitoa koskevista teemoista. Tästä aiheesta on julkaistu Heidi Enwaldin ja Noora Hirvosen artikkeli Signumissa 4/2021.

Entä näkyykö viestintäteknologian kehitys teillä tutkimusaiheissa tai opiskelijoiden kiinnostuksen kohteissa?

– Kyllä se tavallaan läpileikkaa esimerkiksi tietokäyttötymisen teemoja, jos tutkitaan vaikka sosiaalisen median käyttöä tai mitä palveluita nuoret käyttävät, sanoo Enwald.

– Ja kyllä nuoria opiskelijoita mietittää nämä teemat ja mitä on taustalla, ja samalla vaikka mis- ja disinformaatioon liittyvät asiat. Ukrainan tilannekin on ollut esillä ja se, miten aiheisiin voisi tarttua. Näihin liittyen on keskusteltu milloin se olisi nimenomaan meidän alan tutkimusta ja milloin se menee jonkin toisen tutkimusalan puolelle, kertoo Suorsa.

Tieteellisten kirjastojen osaamistarpeita huomioitu opetuksessa

Entä sivuaineet, millaisia painotuksia niihin liittyy Oulussa?

– Suurin osa valitsee humanistia sivuaineita. Toisaalta kun opiskelijoina on myös ihmisiä, joilla on jo ai-

empaa opiskelutaustaa, niin heillä voi olla vaikka luonnontieteellinen tausta. Itsellänikin oli maisterin tausta biokemiasta, kun tulin opiskelemaan informaatiotutkimusta, sanoo Enwald.

Oma osaaminen ja käytännön työhön liittyvät osaamistarpeet voivat mietityttää opiskelijoita paljonkin.

– Olisi hyvä kuulla enemmän kirjastokentän näkemyksiä vaikkapa siitä, millaisista sivuainevalinnoista oikeasti on hyötyä, sanoo Enwald.

– Yritämme kyllä kannustaa opiskelijoita miettimään omaa osaamista. Sehän voi olla esimerkiksi ihmisryhmien kanssa toimimiseen liittyvää osaamista, jotain sellaista mitä opiskelija ei itse ole tullut edes ajatelleeksi. Tai jos on kokemusta jossain tutkimusryhmässä toimimisesta, niin sellainen on tärkeää mainita etenkin, jos on hakemassa töitä tieteellisestä kirjastosta.

Onko opetuksessa huomioitu tieteellisten kirjastojen palveluihin liittyvää osaamistarvetta?

– Kyllä, meillä on kurssi otsikolla Informetriikka, tieteelliset kirjastot ja avoin tiede. Siellä tulee kaikenlaista näihin liittyvää, sanoo Enwald.

– Meillä on myös kurssi Tietoperustaiset organisaatiot ja asiantuntijuus, siinä on tieteelliset kirjastot ja niiden johtaminen yhtenä teemana. Kurssilla on yliopiston kirjastonjohtajia mukana vierailevina luennoitsijoina. Lisäksi on kurssi Kirjastopalvelujen kehittäminen, jossa painotus on ollut yleisten kirjastojen palveluissa ja niiden kehittämisessä, mutta mukana on myös tieteellisiin kirjastoihin liittyviä näkökulmia, kertoo Suorsa.

Oulussa on kandidivaiheen opintojen osana pakollinen harjoittelu. Sen moni tekee yleisissä kirjastoissa, mutta joillakin harjoittelupaikkana on tieteellinen kirjasto. Harjoittelussa voi oman kiinnostuksen mukaan suuntautua ja saada käytännön kokemusta.

– Ja perusopintovaiheessa tulee tiedonhankinnan ja -haun kurssilla aiheen käsittelyä erilaisten kirjastojen näkökulmasta, eli tässäkin on myös tieteelliset kirjastot huomioitu, sanoo Suorsa.

Oulussa ei ole erikseen kerätty tietoa työelämään sijoittuneista, mutta Enwald kertoo siitä oman arvionsa.

– Näppituntumalla sanoisin, että aika moni haluaa työskennellä yleisissä kirjastoissa, ehkä vielä useampi kuin esimerkiksi Tampereelta valmistuneista. Muita kiinnostuksen kohteita ovat esimerkiksi viestintätehtävät, järjestötoiminta ja työskentely tieteellisissä kirjastoissa ja tutkimusinstituutioissa.

Tutkimushankkeissa tekoälyn lukutaitoa ja terveysteemoja

Millaista on Oulussa tehtävä tutkimus informaatiotutkimuksen alalla?

– Informaatiotutkimuksen osalta meillä on tavallaan yksi tutkimusyhteisö ja erikseen rahoitetut tutkimushankkeet. Lisäksi on itsenäisiä tutkijoita, jotka tekevät väitöskirjaa jollain hankkimallaan rahoituksella tai työn ohessa, kertoo Suorsa.

Parhailtaan käynnissä olevista hankkeista Enwald mainitsee tekoälyn lukutaitoon liittyvä hankkeen sekä RECIPE-hankkeen. RECIPE on Strategisen neuvoston rahoittama tutkimushanke, jossa teemana on kaupunkisuunnittelu pandemioiden ennaltaehkäisyä välineenä. Äskettäin on myös päättynyt useita tutkimushankkeita.

– Tutkimuksen osalta hyvin paljon riippuu siitä, mihin rahoitusta saadaan ja millaiselle tutkimukselle on jatkuvuutta. Terveysteema alkoi silloin, kun itse aloitin väitöskirjan tekemisen. Siitä tuo tutkimusala lähti kehittymään ja edelleen tehdään terveyteen liittyvää tutkimusta, sanoo Enwald.

Entä millaisia voisivat olla opetuksen liittyvät teemat, jotka tulevat painottumaan tulevaisuudessa? Tällaisista teemoista yksi on Heidi Enwaldilla heti mielessä.

– Yksi asia, joka tulee jatkossa näkymään enemmän, on datanhallinta. Sehän liittyy myös tieteelliseen viestintään. Datanhallinta tulee olemaan myös opiskelijoille yhä tärkeämpi aihepiiri ja he joutuvat omissa opinnoissaankin miettimään oman datansa hallinnointia ja mitä siinä pitää ottaa huomioon. Ja etenkin tieteellisissä kirjastoissa heillä voi olla työtehtäviä, joissa he auttavat tutkijoita datanhallinnassa. ❖

Lähde:

ENWALD, H. & HIRVONEN, N., 2021. Tekoälyn lukutaito – valmiuksia joita jo tarvitsemme. *Signum* 53 (4), 26–30. <https://journal.fi/signum/article/view/113614>

Kirjoittaja:

MIKA HOLOPAINEN
Helsingin yliopiston kirjasto
mika.holopainen@helsinki.fi

Juuso Ala-Kyyny

Katsaus vuoden 2022 opinnäytteisiin yliopistoissa

Vuoden 2022 aikana Tampereen ja Oulun yliopistoissa sekä Åbo Akademiassa julkaistiin useita informaatiotutkimuksen oppialaan kuuluvia opinnäytteitä, joista tähän katsaukseen on pyritty poimimaan 16.11.2022 mennessä julkaistut kirjastoja koskevat gradut ja väitöskirjat. Opinnäytteiden seuranta laajemmalla otannalla jatkuu Signumin tulevissa numeroissa.

31

Tieteellisten kirjastojen ja tietopalvelujen toimintaan suoraan liittyviä opinnäytteitä tarkastelussa edustaa Henna Peltosen kyselytutkimuksena toteutettu *Altmetriikka Suomen yliopistokirjastoissa* (<https://urn.fi/urn:nbn:fi:tuni-202206075547>). Peltosen tutkimuksen mukaan enemmistö yliopistokirjastoista tarjoaa altmetriikkaan liittyviä palveluja. Palvelujen tarjonnassa ja käytössä oli kuitenkin suurta vaihtelua. Yleisimmin tarjottiin altmetriikkaan liittyvää koulutusta ja opastusta verkkosivuilla. Tämän lisäksi altmetriikkaa saatettiin käyttää yliopiston tutkimustoiminnan näkyvyyden seuraamiseen ja arviointiin.

Tiedekirjastojen toimintaan liittyy myös Suvii Alarannan gradu *Luetteloinnin uusia malleja* (<https://urn.fi/>

urn:nbn:fi:tuni-202204274043), joka vertailee S. R. Ranganathanin teoriaa nykyajan luettelokäytänteisiin. Kuvailevana kirjallisuuskatsauksena toteutetun tutkimuksen mukaan Ranganathanin mallit elävät yhä nykykäytännöissä (FRBR, RDA, BIBFRAME).

Tarkasteluun osuneista väitöskirjoista toinen, Mikko Laakson *Kirjasto ekspansiivisessa suurkaupungissa* (<https://urn.fi/urn:isbn:978-952-03-2422-3>), käsittelee yleisten kirjastojen johtamista ja johtamiskulttuurien kehitystä sodanjälkeisinä vuosikymmeninä. Anna-Maija Multaksen väitös *New health information literacies* (<http://urn.fi/urn:isbn:9789526232157>) puolestaan liittyy kirjastotematiikkaan informaatiolukutaidon – terveystiedon lukutaidon – näkökulmasta, pureutuen erityi-

sesti ihmisten toimintaan arjen verkkoympäristöissä.

Kirjastoaiheiset gradut käsittelevät valtaosin yleisiä kirjastoa. Näistä voisi nostaa esiin ainakin kirjaston johtamista käsittelevät gradut: Topi Lindqvistin *Yleiset kirjastot päätöksenteon kohteena* (<https://urn.fi/urn:nbn:fi:tuni-202202172014>) tarkastelee kuntapäätäjien ja kirjastolaisten näkemyseroja kirjastoon liittyen ja Leena Kinnusen *Kilauta kaverille* (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:oulu-202209063386>) tutkii kirjastonjohtajien johtamisessa käyttämiä tiedonlähteitä.

Muut kirjastoaiheiset gradut vuonna 2022 olivat Riitta Ahosen *Kirjastoaate Suomessa kolmella vuosikymmenellä* (<https://urn.fi/urn:nbn:fi:tuni-202206085574>), Juha-Pekka Kinnusen *Tiedonhallinta ja informaatioylikuormitus organisaatiomuutoksessa* (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:oulu-202203291459>), Veli-Pekka Marjoniemen *Tehtäväperusteinen tiedonbankinta yleisessä kirjastossa* (<http://urn.fi/urn:nbn:fi:oulu-202205272429>) ja Zahra Aemaebasirin *Public Librarians as Digital Literacy and Fact-Checking Promoters* (<https://urn.fi/urn:nbn:fi:tuni-202205305357>). Myös Sara Fagerlundin abstraktien luettavuutta käsittelevä *Abstract readability and online attention* (<https://urn.fi/urn:nbn:fi-fe2022051034201>) tulee lähelle tiedekirjastoja. ❖

Kirjoittaja:

JUUSO ALA-KYINY
Helsingin yliopiston kirjasto
juuso.ala-kyiny@helsinki.fi

Katri Rintamäki ja Maria Pietilä

Tutkimuksen tuki yhdistää kirjastoja Euroopan reunalta toiselle

Eurooppalaiset yliopistoverkostot edistävät yliopistojen kansainvälistä yhteistyötä koulutuksessa, tutkimuksessa ja innovaatiotoiminnassa. Samalla verkostot luovat yliopistojen henkilöstölle mahdollisuuksia kansainväliseen liikkuvuuteen, yhteistyöhön ja kokemusten vaihtamiseen. Tutustuimme henkilöstövaihtovierailulla Carlos III de Madrid -yliopiston kirjaston tarjoamiin palveluihin Madridissa. Lisäksi osallistuimme STI – *International Conference on Science, Technology and Innovation Indicators* -konferenssiin Granadassa.

33

Eurooppalaisia yliopistoverkostoja

Euroopan unionin Erasmus+-ohjelman *Eurooppalaiset yliopistot* (*European Universities*) -aloite rakentaa eurooppalaista koulutusalueita tavoitteenaan kehittää koulutusta, tutkimusta ja innovaatioita, lisätä liikkuvuutta ja edistää tietoon perustuvaa taloutta, työllisyyttä ja hyvinvointia. Aloitteen 44 korkeakouluverkostossa on mukana yli 340 korkeakoulua 31 Euroopan maasta. Suomalaisia korkeakouluja on mukana kaikkiaan 14 yliopistoverkostossa.

Itä-Suomen yliopisto (UEF) muodostaa yhdessä yhdeksän muun eurooppalaisen yliopiston kanssa YUFE – *Young Universities for the Future of Europe* -yliopistoverkoston. Itä-Suomen yliopiston lisäksi mukana ovat Antwerpenin yliopisto Belgiasta, Bremenin yliopisto Saksasta, Carlos III de Madrid (UC3M) -yliopisto Espanjasta, Essexin yliopisto Iso-Britanniasta, Kyprosen yliopisto, Maastrichtin yliopis-

to Alankomaista, Nicolaus Copernicus -yliopisto Puolasta, Rijekan yliopisto Kroatiaasta ja Tor Vergata -yliopisto Italiasta. Jatkorahoituskausi ulottuu vuoden 2026 lopulle.

YUFE-verkoston tavoitteena on kehittää koulutus- ja tutkimusjärjestelmän tasa-arvoisuutta, joustavuutta, monimuotoisuutta ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Lisäksi pyritään vahvistamaan rakenteellista yhteistyötä korkeakoulujen, työelämän, voittoa tavoittelemattomien järjestöjen, päättäjiä ja kansalaisyhteiskunnan kesken.

Yliopistoverkostoja kehittävää tutkimusta

YUFE-verkoston alla toimii myös tutkimuksen ja opetuksen kehittämishankkeita. Yksi näistä on YUFERING – *YUFE Transforming Research and Innovation through Europe-wide Knowledge Transfer* -hanke, joka edistää avointa tiedettä ja kehittää YUFE-verkoston yhteistä tutkimus- ja innovaatio-ohjelmaa. UEFin koordinoimissa

Samankaltaiset kysymykset ovat ajankohtaisia Suo- men ja Espanjan yliopistokirjastoissa.

alahankkeissa kehitetään tutkijanura- ja palkitsemisjärjestelmämallia, joka huomioisi monipuolisesti tutkijan ansiot tutkimuksessa, opetuksessa, johtamisessa ja tiimityössä sekä yhteiskunnallisessa vuorovaikutuksessa. Avoin tiede kytkeytyy läpileikkaavasti kaikkiin osa-alueisiin.

Avoimen tieteen indikaattoreita kehitetään myös UC₃M:n koordinoimassa *Full Open Science* -alahankkeessa. Hankkeen tavoitteena on edistää tutkijoiden käytännönläheistä näkökulmaa avoimeen tieteseen, lisätä avoimesti saatavilla olevien julkaisujen, tutkimusaineistojen ja opetusmateriaalien määrää ja yhteiskunnallista vuorovaikutusta, kehittää tutkijoiden ja kirjaston avoimen tieteen tuen välistä yhteistyötä ja sitouttaa tutkimusryhmiä avoimeen tieteseen.

Madridilaisia yliopistokirjastoja

Osana YUFERING-hankkeen yhteistyötä vierailimme UC₃M-yliopistossa Madridissa ja osallistuimme STI – *International Conference on Science, Technology and Innovation Indicators* -konferenssiin Granadassa. STI-konferenssissa UEF- ja UC₃M-tiimi piti yhteisesityksen *Open Science Assessment and Incentives at the YUFE Alliance*. UC₃M-vierailua isännöi yliopistokirjasto, ja ohjelmaan sisältyivät vierailut UC₃M:n tutkimuspalveluihin sekä La Universidad Autónoma de Madrid (UAM) -yliopiston kirjastoon. UAM on puolestaan UEFin ja

UC₃M:n yhteistyökumppani YERUN – *Young European Research Universities Network* -verkostossa.

UC₃M on vuonna 1989 perustettu monialainen valtionyliopisto, jossa työskentelee 23 000 opiskelijaa ja 2 200 opettajaa ja tutkijaa. Yliopisto toimii neljällä kampuksella, jotka jakautuvat osin tieteenaloittain ja osin aluepoliittisesti. Getafen kampukselle on keskitetty humanistiset, viestintä- ja informaatiotieteet sekä oikeus- ja yhteiskuntatieteet, Leganésin kampukselle tekniset tieteet ja Madrid-Puerta de Toledo -kampukselle maisteriopinnot. Colmenarejon kampus tarjoaa eri tieteenalojen tutkinto-ohjelmia Colmenarejon kaupungissa 40 kilometrin päässä Madridista.

Vuonna 1968 perustettu UAM on monialainen valtionyliopisto, jonka Cantoblancon ja lääketieteellisellä kampuksella työskentelee 31 000 opiskelijaa ja 3 200 opettajaa ja tutkijaa. Sekä UC₃M että UAM tarjoavat kandidaatin-, maisterin- ja tohtorinopintoja sekä maksullisia tutkinto-ohjelmia. Usean kampuksen rakenne näkyy myös yliopistokirjastojen organisaatioissa, joissa kullakin kampuksella on oma kampuskirjastonsa. Kampuskirjastojen lukumäärä näkyi myös kirjastohenkilöstön määrässä: UC₃M:n kirjastossa työskentelee vajaa sata ja UAMin kirjastossa runsas sata henkilöä.

Jaettuja haasteita ja prioriteetteja

Kirjastovierailujen keskustelut toivat esille, miten samankaltaiset kysymykset ovat ajankohtaisia Suomen ja Espanjan

yliopistokirjastoissa. Kirjastoesittelyissä nousivat esille sellaiset suomalaisestakin kirjastokeskustelusta tutut asiat kuin kirjastopalvelujen ja -aineistojen digitalisaatio, transformatiivisten e-aineistosopimusten kohonneet kustannukset, uudet avoimen tieteen ja tutkimuksen tuen palvelut sekä kirjastohenkilökunnan osaamisen kehittäminen. Suomalaisen korkeakoulujen käytännöistä erosivat yliopiston virkaan nimittämiseen ja virkauralla etenemiseen vaadittavat valtion virkamiestutkinnot, jotka kirjastonjohtajat nimesivät myös kirjastohenkilöstön rekrytoinnin ja urakehityksen yhdeksi haasteeksi.

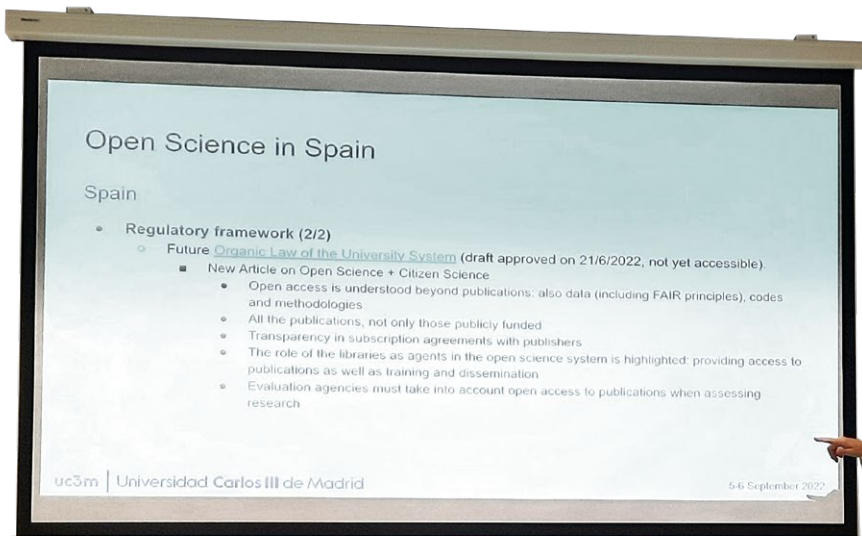
Sekä UC3M:n että UAM:n kirjastopalvelut vastaavat hyvin suomalaisen yliopistokirjastojen palveluita. UC3M:n tutkimuksen tuen palveluihin sisältyvät julkaisutietojärjestelmä, avoimet julkaisu- ja data-arkistot sekä tutkijoiden julkaisuluetteloiden laadunvalvonta. Tämän lisäksi kirjastot tarjoavat tekijänoikeuksia, CC-lisenssejä ja muita immateriaalioikeuksia koskevaa neuvontaa sekä kansallisiin

opetuksen ja tutkimuksen arviointeihin liittyviä tukipalveluja. Arviointeihin liittyen kirjasto neuvoo tutkijoita muun muassa julkaisujen laadun arvioinnissa, julkaisukanavien valinnassa ja bibliometrisissä analyyseissa. Suomen pienen kielialueen näkökulmasta kadehdittava oli UC3M:n espanjankielisten avointen oppimateriaalien tarjonnan ja käyttäjäkunnan laajuus.

Kriittistä tieteentutkimusta

Vuodesta 1988 toteutettu *STI – International Conference on Science, Technology and Innovation Indicators* -konferenssi järjestetään vuosittain, vuorovuosin Alankomaissa Leidenin yliopistossa sekä vaihtuvassa isäntäyliopistossa. STI 2022 -konferenssin järjesti ENID (European Network of Indicator Designers) sekä Granadan yliopiston Viestinnän ja dokumentoinnin tiedekunta. STI 2022 -konferenssiesitykset ovat avoimesti saatavilla Zenodossa <https://zenodo.org/communities/sti2022grx?page=1&size=20>.

Konferenssin otsikon *From Global*

Raul Aguilera kertoi avoimen tieteen tilanteesta ja tulevaisuudesta Espanjassa. Kuvaaja: Maria Pietilä.

Indicators to Local Applications alle oli koottu teemoja kuten tutkimus- ja innovaatiotoiminnan indikaattorien kehittäminen, tutkimuksen metadatan kehittäminen, vastuullinen tutkimuksen arviointi, vertaisarviointiprosessit, julkaisujen kieleen pohjautuvat metriikan vääristymät ja sukupuolten tasa-arvo sekä etninen diversiteetti julkaisumetriikan pohjalta tarkastellen.

Konferenssissa tuotiin esille sekä uusia tapoja hyödyntää metriikkaa että metriikan heikkouksia. Innostavia olivat useammassakin tutkimuksessa esitellyt Wikipedian käyttömahdollisuudet altmetriikan tiedonlähteenä. Synkempiä olivat tutkimukset englannin kielen valta-aseman haittavaikutuksista ei-englanninkielisten maiden tutkimusjulkaisemisen määrään, laatuun, näkyvyyteen ja vaikuttavuuteen. Kielikysymysesitysten sarja päättyi onneksi toiveikkaasti esitykseen monikielistä tiedeviestintää edistävästä Helsinki-aloitteesta.

Avointa julkaisemista käsiteltiin monista eri näkökulmista: tutkimuksen kohteena olivat niin avoimen julkaisemisen eri tyypit, vaikuttavuus, maantieteelliset erot ja kirjoittajuuden määritelmät. Tutkimuseettisinä kysymyksiä tarkasteltiin muun muassa tiedevilppiä, saalistajajulkaisuja, Google Scholar -profiilien itseviittauksia ja yritysrahoitteen tutkimuksen intresiristiriitoja. Silmiä avaava oli Ladders4Action -ajatushautomon perustajan

ja toimitusjohtajan tohtori Addy Adela-lainen omaelämäkerrallista kerrontaa ja tutkimustietoa yhdistävä esitys tiedeyhteisön ja tutkimusrahoituksen etnisestä ja sukupuolittuneesta eriarvoisuudesta.

Avartavaa kansainvälisyyttä

Vierailumme madridilaisiin yliopistoihin osoittaa, että ainakin UC3M:n ja UAM:n kirjastojen palvelut ja ajankohtaiset kehittämiskohteet ovat varsin samoja kuin suomalaisissa yliopistokirjastoissa. UC3M:ssä avointen oppimateriaalien kehittämistyö saattoi olla pidemmälläkin kuin suomalaisissa yliopistoissa. Myös kirjastoammatillisen keskustelun ajankohtaiset teemat olivat varsin yhteneväiset eikä kirjastojen toimintakulttuureistakaan tavoittanut silmiinpistäviä eroja. Eurooppalainen kirjastoammatillisuus on varsin yhteisesti jaettu.

Myös STI-konferenssi ylitti odotuksemme temaattisessa monipuolisuudessaan ja tieteellisessä korkeatasoisuudessaan. Esiteltyjen tutkimusten tuoreet ja kriittiset kysymyksenasettelut, tutkimuskohteet ja analyysit herättelivät ja ravistelivat totuttuja ajatuksiamme. Aiheet olivat myös tiedepoliittisesti relevantteja. Tieteentutkimuksesta ja bibliometriikasta kiinnostuneille voimme lämpimästi suositella STI-konferenssia. Ensi vuonna STI järjestetään Leidenissa 27.–29. 9. 2023. ♦

Kirjoittajat

KATRI RINTAMÄKI
Itä-Suomen yliopisto
katri.rintamaki@uef.fi

MARIA PIETILÄ
Itä-Suomen yliopisto
maria.pietila@uef.fi

Mika Holopainen

Avoimesti ja värikkäästi verkossa – Signumin vuosi 2022

Signum muuttui vuoden 2022 alussa pääosin verkkolehdeksi, vain tämä vuoden viimeinen numero julkaistaan myös painettuna. Vuosi toi muutoksia sekä lehden julkaisemisesta vastaavalle toimituskunnalle että lehden lukijoille. Tässä artikkelissa kuvataan lyhyesti, mitä muutoksia Signumin osalta tapahtui tänä vuonna sekä palautetaan mieleen, millaista sisältöä lehden numeroissa 1–3 tarjottiin.

Signumissa on tänä vuonna julkaistu yhteensä 33 artikkelia, kun mukaan lasketaan myös tämän käsillä olevan numeron sisältö. Mukana artikkeleissa on ollut yhteensä 59 eri kirjoittajaa, ja enimmillään yhdessä artikkelissa yhdeksän kirjoittajaa. Useimmat kirjoittajista toimivat yliopistokirjastoissa, mutta kynään oli tarttunut myös useita ammattikorkeakouluissa, erikoiskirjastoissa tai tutkimuslaitoksissa työskenteleviä henkilöitä sekä muutamia aktiivisia eläkeläisiä. Kiitän lämpimästi kaikkia Signumin artikkeleihin oman panoksensa antaneita!

Lehden ensimmäinen pelkästään verkossa julkaistu numero ilmestyi huhtikuussa 2022 Journal.fi-alustalla. Julkaisuprosessi oli sinänsä tuttu, olihan lehteä julkaistu alustalla jo pitkään. Aiemmin oli kuitenkin menty painettu lehti edellä ja verkkoon artikkelit tulivat usean kuukauden viiveellä. Nyt julkaiseminen tapahtui välittömästi ja avoimesti Journal.fi:ssä. Uutena asiana lehdessä oli myös nelivärikuvi-

tus, joka piristi merkittävästi lehden visuaalista ilmettä.

Verkkolehdestä tiedottamista varten otettiin keväällä käyttöön Creamailer-alustalla toteutettava uutiskirje, sen avulla on voitu tiedottaa lehden uusista numeroista tehokkaammin STKS:n jäsenistölle.

Signum 1/2022

Vuoden ensimmäisen numeron avausjuttuna oli STKS:n edellisen puheenjohtajan **Päivi Kaiposen** tiivis katsaus seuran toiminnasta vuonna 2021, samalla Kaiponen teki hieman yhteenvedoa koko puheenjohtajakauden 2018–2021 tapahtumista. Seuran uusia nimiä esiteltiin parissa muussa lehden jutussa. Haastattelimme Anne Lehdon kanssa toisiamme, Anne esitteli itseään ja ajatuksiaan seuran uutena puheenjohtajana ja minä Signumin uutena päätoimittajana. Toisessa haastattelujutussa esittäytyivät STKS:n hallituksen uudet jäsenet Soile Manninen ja Marita Ahola.

Jukka Rantasaaren artikkeli kä-

sitteli datanhallinnan merkitystä ja siihen liittyvää tutkimusta. Rantasaa-ri oli haastatellut väitöskirjatutkijoita datanhallinnan osaamisesta ja osaa- mistarpeista. Tutkijat pitivät hyvää datanhallintaa erittäin tärkeänä datan eheyden, tutkimustulosten luotetta- vuuden ja tutkimuksen toistettavuuden kannalta, mutta monet arjen tutkimus- käytännöt eivät palvele tätä tavoiteta. Rantasaa-aren tutkimuksen mukaan kulttuurinmuutokseen tarvitaan kou- lutusta, palveluja ja kannustimia. Muutoksen johtamisessa akateemisil- la kirjastoilla on yksi avainrooleista.

Minna Niemi-Grundströmin artikkelissa pohdittiin tutkitun tiedon teemavuoden 2021 aikana käytyä kes- kustelua ja tieteellisten kirjastojen eri- laisia rooleja tieteen kentällä ja yhtenä toimijana tutkitun tiedon ekosysteemi-issä. Niemi-Grundström esitteli artikkelissaan myös asiakasarvon ulot- tuvuuksia – taloudellinen, toiminnal- linen, emotionaalinen ja symbolinen – joissa kaikissa voidaan nähdä kirjas- ton kannalta kilpailuetuja. Tulevai- suuden kannalta Niemi-Grundström piti erityisen tärkeänä pohtia, miten erilaiset muutokset toimintaympäri- tössä muuttavat asiakkaiden odotuksia kirjaston palveluista ja millaisia painei- ta kirjaston palvelurooliin kohdistuu.

Päivi Kytömäen artikkelissa teh- tiin katsaus Suomen yliopistokirjas- tojen verkoston (FUN) vaiheisiin ja toimintaan kuluneiden 25 vuoden ai- kana. Neljännesvuosisadassa FUN on saanut paljon aikaan ja ollut vaikutta- massa monien keskeisten palveluiden syntyyn, mm. ensimmäisen yhteisen

kirjastojärjestelmän hankintaan, Lin- nea2-konsortioon, FinELibiin ja infor- maatiolukutaidon opetukseen. Myös FUN:in merkitys KDK:n, Finnan, bib- liometriikan ja avoimen tieteen kehi- tykseen tulevat käsitellyiksi Kytömäen artikkelissa.

Elina Kähön ja Juha Leppä- mäen artikkelissa esiteltiin Helsingin yliopiston kirjastossa toteutettua ai- neistonvälityksen kehittämishanketta ja sen tuloksia. Hanke liittyi kesällä 2020 käyttöön otettuun uuteen kir- jastojärjestelmään, Almaan, ja sen mahdollistamiin uusiin ratkaisuihin aineistonvälityksessä.

Rinnakkaistallennuksen edistämi- sen keinot yliopistokirjastoissa oli tee- mana artikkelissa, jossa kirjoittajina olivat **Mika Holopainen, Arto Iko- nen, Jukka Kananen, Mari Katvala** ja **Anna-Kaarina Linna**. Artikkelissa kuvataan erilaisia keinoja, joilla rin- nakkaistallenteiden määrää on saatu vähitellen lisättyä kirjoittajien edus- tamissa yliopistoissa.

Juuso Ala-Kyynyn tekemässä ju- tussa oli koottu yhteen yksitoista hyvää keinoa datapalveluiden markkinoin- tiin.

Signum 2/2022

Signumin kakkosnumerossa **Ari-Pek- ka Lauhakari** ja **Johanna Kiviluoto** tarjosivat aluksi katsauksen Ukrainan sodan ensimmäisten kuukausien vaiku- tuksista kirjastoihin. Artikkelissa ker- rotaan reaktioista ja tuen ilmauksista, joita Ukrainan sota herätti kansainvä- lisellä kirjastokentällä. Lisäksi kuva- taan Ukrainan kirjastojen toimia sodan

keskellä. Mukana on myös pohdintaa fyysisen kulttuuriperinnön säilyvyyden turvaamisesta digitoinnin avulla.

Kontrolloitu digitaalinen lainaaminen (Controlled Digital Lending, CDL) oli aiheena **Matti Myllykosken** artikkelissa. Kyse on lainauskäytännöstä, jossa kirjasto voi digitoida omistamansa kirjan ja lainata digitoitua kappaletta elektronisesti niin, että vain yksi kappale on lainassa tai lainattavissa. Artikkelissa esitellään yhtenä esimerkkinä DCL:stä Digital Theological Library.

Kaisa Sinikara tiivisti artikkelissaan Helsingin yliopiston kirjastojen historiaa käsittelevän tutkimuksensa sisältöä ja taustoja. Sinikaran tutkimukseen perustuva teos *Tiedeyhteisön kumppanina: Laitoskirjastoista Helsingin yliopiston kirjastoksi 1828–2012* julkaistiin avoimesti Helda Open Books -kokoelmassa kesäkuussa 2022.

Bibliothecarii Medicinæ Fenniae (BMF) ry:n toimintaa ja siihen liittyviä kokemuksia kuvattiin Signumin toimituksen toteuttamassa artikkelissa. BMF on kotimainen lääke- ja terveystieteiden sekä niiden lähialojen kirjasto- ja tietopalveluammattilaisten yhdistys. Se auttaa jäseniään luomaan ammatillisia verkostoja ja kehittämään ammattitaitoaan. BMF järjestää myös koulutuksia ja opintomatkoja sekä ylläpitää kansainvälisiä yhteyksiä.

Kuinka rakentaa korkeakoululle avoimen oppimisen tukipalvelut? Tähän kysymykseen saatiin vastauksia **Minna Niemi-Grundströmin**, **Terhi Kaipaisen**, **Aino Helariutan**, **Anne Kärjen** ja **Ilmari Jauhiaisen** artikkeleissa, joka keskittyi erityisesti avoimia

oppimateriaaleja koskeviin palveluihin.

Datatuen palveluiden kehittämisen palvelumuotoilun menetelmillä oli aiheena **Anne Karhapään**, **Niina Nurmen** ja **Manna Sataman** artikkelissa. Palvelumuotoilu on yhteiskäyttämistä hyödyntävä prosessi, joka lähtee käyttäjien tarpeista. Artikkelissa kuvataan prosessia, jonka avulla luotiin Itä-Suomen yliopiston datatuen palvelukonsepti.

Juha Hakalan artikkeli kuvaa Kansalliskirjaston vuonna 2021 julkaisteman Elektronisten julkaisujen identifiointioppaan sisältöä. Samalla Hakala kertoo elektronisten julkaisujen pysyvän säilyttämisen ja identifiointiin haasteista.

Maantieteen emeritusprofessori **Markku Löytönen** kertoi artikkelissaan ihmiskunnan historiaan liittyvistä tiedon vallankumouksista ja kirjaston merkityksestä noissa vallankumouksissa. Löytösen artikkeli aloitti Signumissa uuden *Sivusta katsottuna* -sarjan, jossa eri aloilla toimivat tutkijat ja asiantuntijat kertovat omia näkemyksiään aiheista, jotka liittyvät osaltaan myös kirjastomaailmaan.

Signum 3/2022

Signummin kolmosnumero sisälsi kaksi artikkelia, joissa raportoitiin kirjastoalan kansainvälisistä konferensseista, LIBERistä ja IFLAsta.

Mari Elisa Kuusniemen, **Anne Lehdon** ja **Susanna Nykyrin** artikkeli tarjosi kuulumisia Odensessa pidetystä LIBER2022-konferenssista. Siellä teemana oli tänä vuonna kirjastot tutkimus- ja innovaatiotoiminnas-

sa. Pääpuheenvuoroissa aiheina olivat Ukraina, EOSC ja kansalaistiede. Muuhun ohjelmaan sisältyi kaksi paneelikeskustelua, kaksitoista temaattisesta sessiota, kymmenen työpajaa ja kaksitoista posteriesittelyä.

Dublinissa pidetystä IFLA WLIC 2022 -konferenssin kokemuksista ja poimintoja ohjelmasta ja posterinäytelystä kuvasivat artikkelissaan **Sinikka Luokkanen, Katja Hilska-Keinänen, Kirsi Yläne, Neea Savilaakso, Sanna Jalonen ja Johanna Vesterinen**.

Kansallinen julkaisumetriikka-opas (KJMO) julkaistiin viime kesänä avoimesti verkossa. Oppaan sisältöä ja toteutuksen eri vaiheita kuvaavan artikkelin kirjoittivat **Jani Sassali, Johanna Löhönen, Hanna Värri, Anna-Kaisa Hyrkkänen ja Terhi Sandgren**. KJMO on kansallisena yhteistyönä toteutettu ja ylläpidettävä opas julkaisumetriikasta. Se on tarkoitettu kaikille, jotka tarvitsevat työssään tai muussa toiminnassaan tietoa julkaisujen analysoimisesta ja siihen käytettävistä välineistä.

Joona Koirasen artikkeli käsiteli pedagogisia pakopelejä ja niiden käyttöä tiedonhankinnan opetuksessa. Pedagogisten pakopelien käyttöä testattiin Metropolia Ammattikorkeakoulun kirjaston opetuksissa vuosina 2019–2020. Koiranen raportoi artikkelissaan, kuinka pakopelien käyttöä opetuksissa toteutettiin ja millaisia oppimistuloksia saatiin.

Aalto-yliopiston datatukitiimi päätti kokeilla syksyllä 2021 tarjota avoimen tieteen koulutukset ilman rajoituksia sekä kotimaisille että ulkomaisille organisaatioille. Mutta muutuiiko mikään? Tästä kokeilusta saatuja

kokemuksia kuvataan **Kati Laakson, Anne Sunikan ja Charlotte Forsgårdin** artikkelissa.

Kansalliskirjaston uudesta ylikirjastonhoitajasta, Kimmo Tuomisesta, kerrottiin **Aija Vahtolan** kirjoittamassa lyhyessä esittelyjutussa. Tuominen aloitti uudessa tehtävässään kesäkuussa 2022.

Vesa Kauton kirja-arvostelun kohteena oli Kaisa Sinikaran tutkimukseen perustuva teos *Tiedeyhteisön kumppanina: Laitoskirjastoista Helsingin yliopiston kirjastoksi 1828–2012*.

Antropologian postdoc-tutkijana toimiva **Tuomas Tammisto** kirjoitti artikkelissaan näkemyksiä avoimesta julkaisemisesta. Tammiston kirjoitus julkaistiin *Sivusta katsottuna* -sarjassa.

Jäsenkysely ensi vuonna

Signumin vuosi 2022 on toivoakseeni tarjonnut riittävän monipuolisia ja lukijoita kiinnostavia sisältöjä. Lehden sisällöstä ja muuttumisesta lähinnä verkkolehdeksi on tullut vain vähän palautetta. Sitä voi antaa milloin vain lähettämällä sähköpostia (paatoimittaja.signum@stks.fi). Kaikki palaute on tervetullutta, myös ideat tai toiveet lehdessä julkaistavien artikkelien aiheista.

Ensi vuonna on tarkoitus toteuttaa jäsenkysely, jonka avulla kerätään laajemmin tietoa jäsenistön Signumia koskevista mielipiteistä ja näkemyksistä. ❖

Kirjoittaja:

MIKA HOLOPAINEN
Helsingin yliopiston kirjasto
mika.holopainen@helsinki.fi

Ville Tenhunen

DATA YLITTÄÄ ORGANISAATORAJAT

Data on ollut viimeiset vuosikymmenet tieteen, tutkimuksen, opetuksen ja niihin liittyvien tukipalveluiden haaste. Tällä saralla palveluita tuottavat muun muassa kirjastot sekä tietotekniikan ja tutkimushallinnon yksiköt.

Dataan liittyvässä haasteessa kyse on siitä, mitä data voi tuottaa tutkimukselle ja kuinka luotettavaa se on. Data saa arvonsa vasta, kun sitä tai sen osaa käytetään; hyöty syntyy siitä, että dataa prosessoidaan, tutkitaan tai käytetään hyväksi jossain sovelluksessa. Tämä on mahdollista kuitenkin vasta sitten, kun datalle on annettu konteksti.

Data on luonteeltaan dynaamista ja monimuotoista. Sitä versioidaan, pilkotaan, siivotaan, korjaillaan, anonymisoidaan ja niin edelleen. Yhteen julkaisuun liitettävä data on yksi ilmentymä datasetistä, joka on johdettu raakadatatista tai on otos jonkin laitteen datavirrasta. Datalla ei ole selvää ajan yli pysyvää tai stabiilisti toistuvaa muotoa.

Tietotekniikalle dynaamisuus ei varsinaisesti ole ongelma, sillä IT nuorena kulttuurina on luonut, käsitellyt, muokannut, integroinut, jakanut ja siirrellyt dataa aina – sekä hankkinut lisää kapasiteettia ja työvälineitä tarvittaessa. Datan määrän voimakas kasvun sijaan on IT:lle jatkuva ongelma.

Kirjaston traditioon ja palveluiden piiriin data on tullut oikeastaan vasta hetki sitten. Paljon ihan muuta on ehtinyt tapahtua ennen kuin kirjaston on edes tarvinnut ajatella jotain datan kuratoinnin kaltaisia asioita.

Kuinka sitten kehittää datan hallintaa? Yksi ratkaisu on liittää data julkaisuihin tai tehdä niin kutsuttuja datajulkaisuja. Kyse on kuitenkin staattisesta ratkaisusta dynaamiseen ongelmaan. Kehittyneempi askel on se, että kuvaillaan data, annetaan dataseteille PID eli pysyvä tunnistus ja tallennetaan tiedostot repositorioon sekä tarjoillaan tutkijoille sopivasta rajapinnasta.

Monimutkaiseen haasteeseen on kehitetty myös vallitsevaa paradigmaa muuttavia ratkaisuja. Entäs jos ryhtyisimmekin puhumaan digitaalisista objekteista? Tähän ohjaa useampikin asia kuten se, että universaalit FAIR-periaatteet eivät koske pelkästään dataa, vaan myös muita objekteja kuten ohjelmistoja ja koneoppimisen malleja. Mitäs näiden kanssa sitten tehdään?

FAIR Digital Objects (FDO) -konsepti tarjoaa uudemman lähestymistavan, kun siirrytään pois pelkkien tiedostojen siirtelystä PID:llä varustettujen objektien käsittelyyn oman Digital Object Interfacing -protokollansa (DOIIP) avulla. DOIIP:in merkitystä on verrattavasti TCP/IP-protokollan vaikutukseen

Internetille. Ilman TCP/IP:tä ei nykyisessä Internetissä toimi mikään.

FDO:n kanssa tai ilman, tekoäly on tulossa mukaan automatisoimaan datanhallintaa. Esimerkiksi kuraointi ja metadatan tuottaminen ovat asioita, joissa tekoälystä voisi olla apua. Datan anonymisointia tehdään jo tekoälyn avulla.

Tulipa näitä uusia välineitä tai ei, pari asiaa on varmaa. Ensinnäkin datanhallintaa tekevien organisaatioiden on tehtävä yhteistyötä yli omien sillojensa. Lisäksi niiden on tarkasteltava omia perinteisiä toimintatapojaan kriittisesti uusien haasteiden ja mahdollisuuksien edessä. 📌

VILLE TENHUNEN

Kirjoittaja toimii Helsingin yliopiston tietotekniikkakeskuksessa kehittämisspäällikkönä. Yliopiston tutkimusdatan palveluiden kanssa hän on toiminut yli kymmenen vuotta ja osallistunut myös kansallisiin TTA- ja ATT-hankkeisiin. Tenhunen toimii Data Solutions Architect -roolissa eurooppalaisessa tutkimuksen infrastruktuuripalveluita tuottavassa EGI Foundationissa ja useissa Horizon 2020 -rahoitteisissa projekteissa WPlleaderina.

Pyöreitä vuosia vietettiin eri kirjastoissa

Vuonna 2022 eri kirjastoissa juhlittiin pyöreitä vuosia. Eduskunnan kirjasto sai 150 vuotta täyteen kesäkuussa. Juhlavuotta varten julkaistiin teos Eläköön Eduskunnan kirjasto! (2022, www.eduskunta.fi/elakoon-eduskunnan-kirjasto), ja myös juhlanäyttely on avoinna Eduskunnan kirjastossa vuoden loppuun asti. Turun yliopistossa toimii Suomen vanhin EU-talkekirjasto, joka sai tänä vuonna 50 vuotta täyteen. EU-tietokeskuksena toimiva kirjasto kuuluu kansalliseen, kahdeksan EU-talkekirjaston verkostoon, jotka mm. tukevat Euroopan integraatioon liittyvää opetusta ja tutkimusta. Pyöreitä vuosia juhlii myös Helsingin yliopiston pääkirjasto Kaisa-talossa: kymmenen vuotta tuli täyteen syyskuussa. Kaisa-kirjaston ohella juhlitaan myös Helsingin yliopiston kirjastoa, jonka kymmenvuotisjuhlat 2020 jäivät pandemian jalkoihin.

Tiedekirjasto Tritonia muutti uusiin tiloihin Vaasassa

Vaasan yliopiston, Vaasan ammattikorkeakoulun ja Yrkeshögskolan Novian kirjastona toimiva Tritonia muutti kesällä 2022 uusiin tiloihin Vaasassa. Kampusalueen rannan läheisyydessä sijainnut, vuonna 2001 perustettu kirjasto siirtyi Wolffintien varteen, entisiin hallinnon tiloihin. Sijainniltaan syyskuun alussa ovensa avannut Tritonia on nyt lähempänä samalla alueella sijaitsevia muita korkeakouluja. Muuton aikana kirjaston aineistoja evaluoitiin ja kokoelmia karsittiin, ja samalla valmisteltiin myös uusia palveluja. Tilat ovat esimerkiksi opiskelijoiden käytössä kulkuavaimella vuorokauden ympäri. Vanhan Tritonian kokoelmista noin kolmasosa löytyy uudesta kirjastosta, loput on varattavissa kampusalueen etävarastoista.

Arkkitehtuurin Finlandia-palkinto Jyväskylään

Jyväskylän yliopiston kirjaston peruskorjaus palkittiin vuoden 2022 Arkkitehtuurin Finlandia -palkinnon saajaksi. Palkinnon myönsi Suomen Arkkitehti-liitto SAFA, palkinnonsaajan valitsi elokuvaohjaaja Klaus Härö, joka perusteli valintaa: ”On kunnioitettu, mutta uskallettu tehdä rohkeitakin muutoksia. Arvokkaaseen rakennus- ja kaupunkimaisemaan taiten asettunut aikansa lapsi herää uuteen loistoon peruskorjauksessa, jossa vanha on ajatuksella sovitettu uuteen aikaan.” Vuonna 1974 valmistuneen Lähde-kirjaston on suunnitellut arkkitehti Arto Sipinen, ja kirjaston peruskorjauksen suunnitteli hänen poikansa arkkitehti Ari Sipinen. Tila- ja sisustussuunnittelusta vastasi arkkitehti Merja Kiviranta. Uudistuksessa mm. opiskelijoille ja henkilökunnalle rakennettiin uusia työskentely- ja kohtaamistiloja.

Korkeakouluille hyvä arvosana avoimen tieteen seurannassa

Avoimen tieteen ja tutkimuksen vuoden 2022 seuranta osoittaa, että työ, jota etenkin tiedekirjastoissa on tehty, kantaa hedelmää. Suurin osa yliopistoista ja ammattikorkeakouluista sekä puolet tutkimuslaitoksista saavutti seurannassa erittäin hyvän tai erinomaisen avoimuuden tason. Verkkokyselynä toteutetussa seurannassa tarkasteltiin eri osa-alueita (julkaiseminen, data ja infrastruktuuri, oppiminen ja toimintakulttuuri) ja edistämisen tapoja (ohjaavat dokumentit, palvelut ja yhteistyö). Aineistojen avoimuudessa yliopistot olivat erinomaisia, mutta oppimisen avoimuudessa riittää vielä työsarkaa. Ammattikorkeakoulut ja tutkimuslaitokset pärjäsivät eri osa-alueilla tasaisemmin. Seurannan tuloksiin voi tutustua osoitteessa <https://tiedejatutkimus.fi/fi/science-innovation-policy/open-science-and-research-indicators>.

Helsingin yliopiston kirjastojen historia yksiin kansiin

Helsingin yliopiston kirjastojen monimuotoinen historia aina 1800-luvulta 2010-luvun laitettiin yksiin kansiin vuonna 2022. Kaisa Sinikaran teos Tiedeyhteisön kumppanina – laitoskirjastoista Helsingin yliopiston kirjastoksi 1828–2012 julkaistiin kesäkuussa. Helsingin yliopiston kirjastoissa työskennelleen ja ylikirjastonhoitajana 2010–2013 toimineen Sinikaran teos kertoo, kuinka tiedekuntia palveleet kirjastot syntyivät ja millaisten vaiheiden kautta kirjastolaitos kasvoi laajimmillaan 180 kirjastoyksikköön. Kirjastohistoria, teknologiset muutokset sekä yliopistoja koskeva kehitys kulkevat rinnakkain. Ajallisena päätepisteenä on 2010 aloittaneen Helsingin yliopiston kirjaston alkuvuodet. Sinikaran kirja on avoimesti saatavilla Helda Open Books -kokoelmassa: <https://doi.org/10.31885/9789515150462>.

Kansallinen metriikkaopas julkaistiin

Julkaisumetriikan asiantuntijoista koostuva FinnARMA-verkosto julkaisi kesäkuussa Kansallisen julkaisumetriikkaoppaan. Opas sisältää kattavasti tietoa julkaisumetriikan tuottamisen ja tulkitsemisen tueksi (mm. käsitteet, indikaattorit, tiedonlähteet ja työkalut). Vastuullisen metriikan näkökulma on keskeisesti mukana. Opas on tarkoitettu henkilöille, jotka tarvitsevat työssään tai muussa toiminnassaan tietoa julkaisujen analysoimisesta ja siihen käytettävistä välineistä. Kansallisella tasolla ylläpidettävän metriikkaoppaan toteuttamiseen on osallistunut yhteensä 13 suomalaista organisaatiota ja varsinaisessa sisällöntuotantovaiheessa on ollut mukana yli 30 asiantuntijaa eri organisaati-

oista. Metriikkaopas löytyy osoitteesta <https://wiki.eduuni.fi/display/csckjmo/Kansallinen+julkaisumetriikkaopas>.

Johto vaihtui Kansalliskirjastossa ja Helsingin yliopiston kirjastossa

Kesällä 2022 sekä Kansalliskirjasto että Helsingin yliopiston kirjasto sai uudet johtajat. YTT Kimmo Tuominen siirtyi Kansalliskirjaston ylikirjastonhoitajaksi Helsingin yliopiston kirjastosta. FL Minna Niemi-Grundström siirtyi puolestaan Helsingin yliopiston kirjaston ylikirjastonhoitajaksi Tampereen yliopistosta, jossa hän työskenteli erikoistutkijana Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunnassa. Tuominen on työskennellyt kirjastonjohtajana Helsingin yliopiston lisäksi myös muun muassa Jyväskylän yliopistossa. Niemi-Grundström on työskennellyt kirjaston johtotehtävissä Tampereen yliopistossa, Tampereen teknillisessä yliopistossa ja Turun yliopistossa.

Uusi kansallinen DMP-konsortio aloitti toimintansa

Uusi kansallinen DMP-konsortio aloitti toimintansa vuoden 2022 alussa. Aineistohallintatyökalun kehittämisen ja ylläpidon sekä aineistohallinnan suunnittelun tueksi perustettuun konsortioon kuuluu 29 tutkimusorganisaatiota. CSC – Tieteen tietotekniikan keskus vastaa konsortion talous- ja jäsensopimushallinnosta. Tuuliverkostoa ja DMPTuuli-työkalua vuodesta 2017 ylläpitänyt, Helsingin yliopiston kirjaston alla toimiva Tuulitoimisto jatkaa palvelun tuottamista. Lisätietoa konsortion toiminnasta: <https://wiki.eduuni.fi/x/Yw4JDQ>.

JUUSO ALA-KYYNY

Signumin toimitus kiittää kaikkia
lukijoita vuodesta 2022 – ja toivottaa
rauhallista joulun aikaa ja onnea
vuodelle 2023!

*Kirjastot ovat hiljaisia tiedon saarekkeita. Paikkoja joissa
on vielä uskoa, että ihminen saattaakin olla viisas tai että
hänelle on suotu mahdollisuus viisauteen.*

–Hannu-Pekka Björkman